

Дејна Каплан¹
Израелски отворени универзитет,
Департман за социологију,
политичке науке и комуникације

UDK 305-055.1/2:316.343
DOI: 10.46630/gsoc.28.2022.13

Ева Илуз²
Хебрејски универзитет у Јерусалиму,
Департман за социологију и антропологију

ОБЛИЦИ СЕКСУАЛНОГ КАПИТАЛА: ЧЕТИРИ КАТЕГОРИЈЕ³

Апстракт: Наше идеје о сексуалности не одређује природа, већ друштво. Док је у прошлости религија била та која је регулисала секс, данас је то економија. Није чудо, дакле, да је „сексуални“ или „еротски капитал“ постао уобичајена метафора у социологији, студијама рода, сексологији, па чак и у свакодневном језику за описивање, на пример, мотива и последица пракси повећања сексуалне привлачности. Ауторке бране концепт сексуалног капитала као аналитичке категорије, али га чине сложенијим и ослобађају родних клишеа, као и рационалистичких и идентитетско-политичких пречица. Оне показују да сексуални капитал може имати различите, историјски условљене облике, који у неким периодима постоје напореда. Жижа њиховог интересовања су специфичности неолибералне сексуалности, коју прати специфични сексуални капитал, који већ одавно кружи не само у сфери приватних интимних односа, већ у читавој сфери капиталистичке репродукције. Сексуална слобода оваплоћује самоостварење у модерним западним друштвима. Виђење исте као капитала омогућава да се препозна отуђеност женских сексуалних капацитета у економији. У позној модерности, тај капацитет обухвата и (неједнако распоређену) способност појединаца да стекну самопоуздање. Из ове перспективе, питање класне и родне хијерархије се појављује у новом светлу.

Кључне речи: сексуалност, сексуални капитал, капиталистичка репродукција, класна и родна хијерархија, неолиберализам

Сада се окрећемо нашој типологији четири различита облика сексуалног капитала. Ова типологија је делимично историјска, а делимично аналитичка. Састављена је под утицајем историјско-аналитичког потеза Ненси Фрејзер (Fraser), по којем у сваком историјском капиталистичком стадијуму необуздане

¹ danaka@openu.ac.il

² illouz@mscc.huji.ac.il

³ Превод четвртог поглавља (“Forms of sexual capital: The four categories”) књиге *Шта је сексуални капитал? Политичка економија сексуалности (What is Sexual Capital? The Political Economy of Sexuality)*, која би требало да буде објављена на енглеском језику 2022. године. Уредништво *Годишњака за социологију* захваљује ауторкама на уступању рукописа за превод.

силе акумулације периодично подстичу тензију и често дестабилизују праксе друштвене репродукције.⁴ Конкретне историјске манифестације ове контрадикторности варирају, али је њихов извор непромењен и укоренењен у капиталистичкој структури друштва. Стога на сваку категорију сексуалног капитала треба гледати као на манифестацију историјски специфичне форме тензије између репродукције друштвеног живота и акумулације капитала.

Препознајемо четири идеална типа сексуалног капитала и детаљно описујемо како се користе и размењују у друштвеним и економским односима. Четири категорије су:

(1) *Подразумевани сексуални капитал: чедност и породичност (chastity and domesticity)*. У овом случају се репутација једне особе умањује на брачном тржишту уколико она „изгуби“ своју невиност. Чедност (недостатак сексуалне активности) тако игра улогу позитивног сексуалног капитала, што жену чини привлачном на брачном тржишту. Историјски гледано, чедност представља прву назнаку да се сексуалност обележава као друштвена вредност, чак и у смислу њене негације. Чедност делује као капитал у друштву којим управља религијски патријархат. Она показује начине на које мушкарци означавају и контролишу женско тело, као и начине на које ова морална вредност може да буде претворена у економско средство, што у традиционалним друштвима брак и представља.

(2) *Сексуални капитал као вишак вредности тела*. Ову категорију налазимо у могућности претварања сексуалног тела у робу, нпр. код проституције или сексуалног рада. Проституција постоји још у традиционалним друштвима и све до савремене индустрије секса. У овом случају је монетизација сексуалности директна и експлицитна. Секс се мења за новац. Можемо чак и да говоримо о комодификацији сексуалних услуга (попут ситуација у којима се за различите сексуалне интеракције наплаћују различити новчани износи).

(3) *Утеловљен сексуални капитал*. Овај облик капитала је индиректнији и односи се на чињеницу да се под окриљем онога што Илуз (Illouz) назива скопичким капитализмом велики скуп индустрија бави извлачењем вишка вредности из сексуализованог тела и сексуалног сопства.⁵ Ово практично значи да се „секс продаје“ не само унутар индустрије секса *per se*, већ и кроз културне слике и продукције. Све ово се даље протеже на област веза у којима су сексуална привлачност и сексуално умеће постали кључни за способност стварања и одржавања веза. Феномен инсела⁶ указује на то да неки људи остају на маргинама таквих тржишта.

⁴ Fraser, “Crisis or Care? On the Social-Reproductive Contradictions of Contemporary Capitalism”, in Tithi Bhattacharya ed. *Social Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression*, London 2017.

⁵ Illouz, *The End of Love*.

⁶ Incels – involuntary celibates, недобровољни целибат (прим. прев.).

(4) *Неолиберални сексуални капитал*. Овај облик капитала представља иновацију у нашој студији. Он, наиме, значи да сексуална рекреација код многих људи може да изазове осећање друштвене компетентности, самоуспешности и самопоштовања, што даље може да доведе до заузимања проактивног и предузетничког става који послодавци траже. Као што ћемо видети, овај облик сексуалног капитала јавља се као искључиво позно модерни облик, те га стога и називамо *неолибералним*.

Пре него елаборирамо ове четири категорије сексуалног капитала, морамо прво дати један кратак историјски преглед моралне економије модерне сексуалности. Овај преглед ће указати нарочито на две ствари. Прво, иако су секс и сексуалност одувек били уткани у економску сферу (што је тачно колико за тржишта бракова толико и за проституцију и сексуални рад), та утканост, чињеница да секс и сексуалност нису изван капитализма, није увек била очигледна њеним савременицима (као што смо видели код Вебера [Weber]).⁷ Друго, како напредујемо кроз време, чини се да морална осуда утканости секса у економску сферу опада. Прецизније, са карактеристично неолибералним колапсом граница између области рада и не-рада, вредност размене секса и сексуалне привлачности постаје јавно призната и друштвено прихватљива.⁸ Ово наравно не значи да би већина жена (или мушкараца) данас активно изабрала да се, на пример, бави сексуалним радом. Ипак, постоје назнаке да се феномени попут лаке проституције шире кроз делове средње класе и да нису све сексуалне раднице нужно обезвређене и без трунке самопоштовања.⁹ Као што је једна испитаница рекла Џоани Бруис (Brewis) и Стивену Линстеду (Linstead):

Волим што сам сексуална радница јер сам члан елитне групе мултитаљентованих професионалки. Ја сам и љубавница и психијатрица и учитељица и саветница и едукаторка и масерка и терапеуткиња, а понекад све то одједном. Волим да играм различите улоге... Волим што помажем у смањивању усамљености многих мојих клијената. Неки од ових мушкараца су удовци, неки тешко одржавају везе, неки никад нису ни ималу везу. Осећам се добро што с овим мушкарцима могу да поделим једно интимно искуство које је топло, сензуално и брижљиво, с надом да ће и они понети нешто од тог искуства са собом.¹⁰

⁷ Видети у другом поглављу; ова чињеница је такође наглашена у Martin/George, "Theories of Sexual Stratification: Toward an Analytics of the Sexual Field and a Theory of Sexual Capital", *Sociological Theory* 24: 2 (2006), 107–132.

⁸ За детаљну историјску анализу друштвене конструкције сексуалности пре модерног доба видети: Dabhoiwala, "Lust and Liberty"; Daniel Juan Gil, *Before Intimacy: A-social Sexuality in Early Modern England*, Minneapolis 2006; и есеје у Satu Lidman et al. (eds.), *Framing Premodern Desires: Sexual Ideas, Attitudes, and Practices in Europe*, Amsterdam 2017.

⁹ Michel Feher, "Self-Appreciation; or, The Aspirations of Human Capital", *Public Culture* 21: 1 (2009), 21–41.

¹⁰ Joanna Brewis, Stephen Linstead, *Sex, Work and Sex Work: Eroticizing Organization*, London 2000, 197.

Овде сексуални рад постаје професионална окупација терапеутске природе, што указује на постепено улажење сексуализованих облика рада на легитимно тржиште рада. Како је дошло до тога да се у основи приватна, немонетаризована *посебност* сексуалног искуства укључи у неолиберални процес рада тиме стварајући *неолиберални сексуални капитал* (нашу четврту категорију)?

У ономе што следи, покушаћемо да дамо одговоре на ова питања тако што ћемо у први план истаћи три посебне димензије. Прва димензија је *место секса*. Овде се поставља питање да ли се секс сагледава као да припада сфери производње и да поседује вредност размене, или као да припада приватној сфери и бива перципиран као не-радна активност која поседује искључиво употребну вредност. При разматрању ове димензије, користимо како феминистичке, тако и квір теорије и терминологије. Друга димензија којој ћемо да посветимо пажњу јесте *родна природа секса*: чињеница да се секс одиграва и доживљава по прописаним родним нормама и хабитусу. Трећа димензија је *одређени терен сексуалног делања* на који ћемо се позивати: било да се ради о спољној привлачности сексуалног тела или о области сексуалног искуства као таквог.

Лоцирање модерног родно обележеног секса: „добра“ репродукција или „лоша“ продукција?

Са порастом модерности, идеја да сексуалност у кући јесте – и треба да буде – одвојена од капиталистичког система постаје широко прихваћена. Као што смо већ видели код Вебера, сексуални односи су посматрани као противтежа инструменталној рационалности која се појавила са модерном разменом добара. Ово је био „добар“ секс (нарочито уколико је био унутар брака). Међутим, постојао је и „лош“ секс, од проституције до бракова из користи.¹¹ У том смислу, секс и сексуалност су посматрани као потенцијално конструктивни, али и дисруптивни по друштвено тело, као уједно пуни и ужитка и опасности. Овакав приказ је већ далеко другачији од рано модерне личности Дон Жуана о којој смо расправљали раније и *религијске* претње по морални поредак у друштву у то доба. Уместо тога, по модерном моралном друштвеном поретку, за неке људе су сексуалне интеракције просто трансакционе док је за друге секс друштвени однос заснован на блискости и љубави. Као што ћемо детаљније показати касније, место интеракције је одлучујући фактор. Да ли је сексуални сусрет лоциран у сфери производње, као пролазна тржишна размена? Или је заправо део везе која је окренута ка будућности и пуна емотивног набоја, истовремено лоцирана у сфери породице и перципирана као допринос социјалној репродукцији друштва?

У највећој мери, подела на „добар“ и „лош“ секс утемељена је на либералним веровањима да су духовни и материјални раст неупоредиви. Тржишна

¹¹ Dabhoiwala, “Lust and Liberty”, *Past & Present* 207: 1 (2010), 89–179.

заинтересованост *зависи* од постојања безинтересних сфера живота (духовне, уметничке, интимне).¹² На овај начин је друштвени живот подељен у две наводно засебне области продукције и репродукције.¹³ Тако, наизглед, у модерно доба „лош“ комерцијални секс и „добар“ секс у кући производе један другог. Гејл Рубин (Rubin) лепо приказује ову релациону антиномију у својим дијаграмима „хијерархије секса“.¹⁴ Као што Рубин показује, секс који је моногаман, хетеросексуалан, заснован на вези и некомерцијалан културно је супротстављен не-нормативном сексу, попут хомосексуалног или, важније за наш аргумент, комерцијалног секса.

За разлику од секса у кући, комерцијални секс производи директни новчани капитал, као код проституције или сексуалног рада. Ово је један од важнијих разлога зашто се на комерцијални секс гледало (а у великој мери и даље гледа) као на морално сумњив. Овде се капитал генерише путем сексуализованог рада, конкретне сексуалне услуге које (у већини случајева) мушкарци купују од (у већини случајева) жена. Наравно, глобална политичка економија трговине комерцијалним сексом се драстично променила.¹⁵ У свом тренутном „корпоратизованом“ облику, она се свакако не може упоредити са тиме како је изгледала у 19, па чак и у првој половини 20. века. Међутим, у модерним и позно модерним друштвима, сексуални рад сексуалних радница производи новчани капитал.

Ипак, антиномија између „доброг“ и „лошег“ секса учинила је више од пуког супротстављања двеју сексуалних моралности. Нормативно модерно пребацивање „доброг“ секса у сферу репродукције и нежних друштвених веза није само поставило секс као супротност утилитарној трговини и користољубивом понашању, већ је секс и сексуалност довело у узрочну, структурну везу са економским функционисањем друштава. Занимљиво је да неки савремени аутори говоре о сексу као о призми кроз коју је могуће контемплирати о друштвеним променана и капиталистичком напретку. Испитујући тачке пресека између секса и комерцијалне економије у развоју, Бернард Мандевил (Mandeville), политички економиста из 18. века, фамозно је указао на оно што је он сматрао компатибилношћу између приватних (сексуалних) порока и користољубља – а све на опште добро економског развоја. Иако је веровао да је проституција порок, ипак је сматрао да је регулисана проституција корисна и за пословање и за скромност врлих жена које су припадале грађанском друштву.¹⁶ Постепе-

¹² Feher, “Self-Appreciation; or, The Aspirations of Human Capital”, *Public Culture* 21: 1 (2009), 23f.

¹³ Lauren Berlant, Michael Warner, “Sex in Public”, *Critical Inquiry* 24: 2 (1998), 547–566: 553; Gail Hawkes, *Sociology of Sex and Sexuality*, Buckingham 1996; Hennessy, *Profit and Pleasure*, 95; Thomas Laqueur, “Sex and Desire in the Industrial Revolution”, in: Patrick K. O'Brien, Roland Quinault (eds.), *The Industrial Revolution and British Society*, Cambridge 1993, 100–123.

¹⁴ Rubin, “Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality”, in Richard Parker, Peter Aggleton eds. *Culture, Society and Sexuality*, London 2006, 281 f.

¹⁵ Sheila Jeffreys, *The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade*. London 2009.

¹⁶ Dabhoiwala, “Lust and Liberty”, 112–115.

но, Мандевилове идеје о значају приватног сексуалног остварења за несметано функционисање капиталистичке производње постале су културно проминентне. До почетка 20. века, у први план су избиле идеје којима је „добра“ сексуалност рационализована, а економска производња истовремено подстакнута. Према овим идејама, „добар“ секс је буквално подржавао капиталистичку производњу. Ту сфера репродукције

нема за задатак само да доприноси сфери тржишта, односно да допуни оно што тржишни односи могу да испоруче; као нешто више од обичне сигурносне мреже, она је потребна и да би се стварали субјекти који могу да направе разлику између уновчивог и неотуђивог, и који могу да очекују да ће према тој разлици и бити сагледавани.¹⁷

По таквој формулацији, секс је важан за капиталистичку производњу управо зато што припада нетржишној сфери репродукције, у којој се субјекти култивишу, негују и репродукују, укратко, у којој постају пуноправни и осамостаљени/зрели субјекти.

То што секс и сексуалност производе вредност за капитал не само путем тржишних трансакција већ и у приватној сфери представља предмет дуготрајне, подробне феминистичке критике. По тој критици, економска зависност жена омогућава експлоатацију њиховог сексуалног, репродуктивног и емоционалног рада, а шире и функционисање и одржавање патријархалног капитализма.¹⁸ Стога се регулисање сексуалности унутар граница прокреационе, а касније и романтичне – или релационе – хетеросексуалности, сматра кључним за капиталистички режим производње и акумулације капитала.¹⁹ Одиста, Антонио Грамши (Gramsci) као и Сигмунд Фројд (Freud) пре њега веровали су да мушкарци морају да имају испуњен приватни сексуални живот како би могли адекватно да раде.²⁰ Ово је навело феминистичке научнице на тврдњу да се „процес репродукције рада-моћи/сексуалности у нашем друштву одиграва на рачун жена и њиховог рада“.²¹

Према овој позицији, жене се отуђују од својих сексуалних капацитета и користе свој изглед или сексуалне делове својих тела на начин којим се произ-

¹⁷ Feher, “Self-Appreciation”, 24.

¹⁸ Видети есеје у: Bhattacharya (ed.), *Social Reproduction Theory*; видети такође и: Rhonda Gottlieb, “The Political Economy of Sexuality”, *Review of Radical Political Economics* 16: 1 (1984), 143–165; Kylie Jarrett, “The Relevance of ‘Women’s Work’ Social Reproduction and Immaterial Labor in Digital Media”, *Television & New Media* 15: 1 (2014), 14–29.

¹⁹ Silvia Federici, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Accumulation*, New York 2004.

²⁰ Antonio Gramsci, “Americanism and Fordism”, in: id., *Selections from the Prison Notebooks*, edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith, New York 1971, 558–622 [Антонио Грамши „Американизам и фордизам“, у *Изабрана дела*, Београд 1959, 275–305].

²¹ Claudia von Werlhof, “Notes on the Relation between Sexuality and Economy”, *Review (Fernand Braudel Center)* 4: 1 (1980), 33–42: 38; also Dardot/Laval, *The New Way of the World: On Neo-Liberal Society*, London 2013, 185–187; Sears, “Body Politics: The Social Reproduction of Sexualities” in *Social reproduction theory: remapping class, recentering oppression*.

води вишак вредности и капитала, било за индустрију секса, или шире гледано друштво, у форми биолошке репродукције.²² Овим се не бришу фундаменталне разлике између индустрије секса и приватне сфере. Ипак, у већини случајева који потпадају под категорију онога што називамо *сексуалним капиталом као вишком вредности тела* (наша друга категорија), економски капитал се производи мушком експлоатацијом женских „средстава сексуалности“.²³ Ово је, могуће, навело Кетрин Хаким (Hakim) да женама упути позив да преокрену ову логику и искористе своја сексуална средства на легитимном тржишту рада уместо да ограниче размену своје сексуалности са мушкарцима на приватну сферу.²⁴ Још један начин да се сексуални капитал стави у историјски контекст кроз тродимензионални објектив места, рода и одређеног терена сексуалног делања подразумева одабир потпуно другачије истраживачке традиције, која је фокусирана на сексуални статус и унутрашње хијерархије пожељности учесника у разноразним сексуалним „пољима“ или поткултурама, попут геј барова, брзог забављања (speed dating) или сусрета путем *Tinder*-а.²⁵ Сексуална поља могу да обухватају све од „ноћних панк клубова у Њујорку“,²⁶ преко урбаних геј села, до националних размера (scale).²⁷ Ова истраживачка традиција је започета у контексту система забављања на америчким колеџима 30-их година прошлог века као тржиштима бракова,²⁸ премда је данас углавном смештена у контекст необавезних сексуалних сусрета.

Према приступу сексуалних поља, одређени друштвени актери уживају више сексуалног капитала од других. Ово значи да су они у бољој позицији да имају више секса са привлачнијим људима што доводи до пораста њиховог статуса.²⁹ Таква надметања у сексуалном статусу заснована су на колективним схемама оцене сексуалне привлачности које деле учесници о том пољу. Ови вредносни судови могу бити веома специфични као у случају „меде“ (*bear*) у

²² Jeffreys, *The Industrial Vagina*.

²³ Rubin, “The Traffic in Women”, 199. [Гејл Рубин „Трговина женама: белешке о ‘политичкој економији полности’“, у: Жарана Папић и Лидија Склевицки (ур.) *Антропологија Жене*, Београд 1983, 139].

²⁴ Hakim, *Erotic Capital*; видети такође и: Roy F. Baumeister et al., “Competing for Love: Applying Sexual Economics Theory to Mating Contests”, *Journal of Economic Psychology* 63 (2017): 230–241.

²⁵ Green, “Introduction”; Adam Isaiah Green, “The Sexual Fields Framework”, in: id. (ed.), *Sexual Fields*, 25–56; Valerie Hey, “The Contrasting Social Logics of Sociality and Survival: Cultures of Classed Be/Longing in Late Modernity”, *Sociology* 39: 5 (2005), 855–872; Ruppel, “Turning Bourdieu Back upon Sexual Field Theory”, *Sexualities* 2020, <https://doi.org/10.1177/1363460720976958>.

²⁶ Green “Introduction”, 28.

²⁷ О проблему размере у студијама сексуалних поља, видети: Ruppel, “Turning Bourdieu Back upon Sexual Field Theory”.

²⁸ Willard Waller, “The Rating and Dating Complex”, *American Sociological Review* 2: 5 (1937), 727–734.

²⁹ Green, “Introduction”; “The Sexual Fields Framework”; Inglis “Foucault, Bourdieu and the Field of Irish Sexuality”, *Irish Journal of Sociology* 7 (1997), 5–28.

квир сексуалном пољу, или шире, као у студији једног трансродног бара у Сан Франциску Мартина Вајнберга (Weinberg) и Колина Вилијамса (Williams).³⁰ Ови истраживачи су установили да су мушким посетиоцима бара азијаткиње најпривлачније као транс жене, јер је њихова родна представа перципирана као најженственија. Слично томе, Грин (Green) показује да су у сексуалном пољу Менхетна које претежно припада белој средњој класи, неки црни геј мушкарци који су исказивали хегемонијску мушкост, имали успеха у сексу, али били и не тако пожељни за дуготрајне везе.³¹ Последњи пример сексуалног капитала можемо наћи у студији Ешли Мирс (Mears) о међународном кругу журки у којем младе жене (углавном не старије од 25 година), високе, витке и изразито лепе, срећу веома богате мушкарце (зване китови [*whales*]) по клубовима у којима су пиће и храна изузетно скупи. Непривлачне жене су искључене из таквих клубова.³² Висококвалитетну групу људи коју конструише такав миље чине првенствено „манекенке или жене које личе на манекенке“, имајући у виду да манекенке заузимају сам врх хијерархије коју је створило друштвено поље у којем је сексуални капитал на цени. Такав миље генерише нове облике економске активности и статуса, на пример, мушкарце чије су (сумњиве) активности везане за спајање богатих мушкараца и прелепих младих жена, стварање мрежа и повећање престижа који произлази из блискости са лепотом и новцем. На први поглед, делује да све ово ставља секс у репродуктивну сферу, јер се партнери сусрећу искључиво ради задовољства и грађења сопственог сексуалног статуса. Међутим, сексуална поља су такође и део „тржишта веза“,³³ око којих се формирају сложене индустрије, као што је случај са „заједницама завођења“.³⁴

Напослетку, *неолиберални сексуални капитал* се односи на економску вредност коју субјекти могу да стекну кроз своје сексуалне квалитете, капацитете и искуства. Испрва делује да је ово слично аргументу који Хаким и други истраживачи „сексуалне економије“ износе,³⁵ и донекле то и јесте случај. Међутим, категорија неолибералног сексуалног капитала се ипак разликује од формулација еротског капитала заснованих на рационалном избору који су дали Хакимо или Баумајстер (Baumeister), по којима је секс у основи женски ресурс који се размењује за вредна средства мушкараца. Насупрот томе, ми предлажемо да би било корисније разматрати *неолиберални сексуални капитал*

³⁰ Martin S. Weinberg, Colin J. Williams. “Sexual Field, Erotic Habitus, and Embodiment at a Transgender Bar”, in: Green (ed.), *Sexual Fields*, 57–70.

³¹ Green, “The Sexual Fields Framework”, 47.

³² Ashley Mears, *Very Important People: Status and Beauty in the Global Party Circuit*, Princeton 2020.

³³ Plummer, “Sexual Markets, Commodification and Consumption”, in George Ritzer and Chris Rojek (eds.) *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, 2017, DOI: 10.1002/9781405165518.wbeoss095.pub2.

³⁴ Rachel O’Neill, *Seduction: Men, Masculinity and Mediated Intimacy*, Cambridge 2018.

³⁵ Baumeister et al., “Competing for love: Applying sexual economics theory to mating contests”, *Journal of Economic Psychology* 63 (2017), 230–241.

у духу како класних тако и родних термина.³⁶ Овај облик капитала је мање директно везан за род јер „секс“ овде не означава ни репродукцију и сродство, ни сексуалну привлачност, две области које се још увек сматрају скоро искључиво релевантним за жене. Неолиберални сексуални капитал се не бави у потпуности хијерархијама еротске пожељности у друштву и системима размене који проишле из тога (попут ситуација у којима жене „продају“ свој сексуални шарм у замену за нематеријална средства мушкараца³⁷). Ми, заправо, сагледавамо овај облик сексуалног капитала (наша четврта категорија) као варијанту људског капитала.³⁸ Ово значи да сексуални живот једне особе – њена сексуална искуства, наклоности и пожеље – могу да повећају запошљивост средње класе.³⁹ Неолиберални сексуални капитал не користи сексуалну привлачност (сексуалну наклоност коју тело једне особе изазива код неке друге). Пре него еротску привлачност, овај облик сексуалног капитала употребљава јединствени квалитет сексуалних искустава, чињеницу да секс доживљавамо на чисто субјективном нивоу, као начине формирања личности која је сасвим компатибилна са вештинама и својствима које дефинишу друштвену и професионалну компетенцију уопште. Стога је сексуални капитал уписан у опште стратегије помоћу којих учимо о себи самима, култивишемо самопоуздање и самопоштовање, преузимамо ризике, и можда у највећој мери управљамо везама кроз самоистичање и доминантност. Другим речима, сматрамо да неолиберални сексуални капитал може да произведе предности које се стичу у арени секса, али могу да је и далеко превазилазе. Субјекти који припадају средњој класи склонији су стицању самопоштовања кроз сопствени сексуални живот од других, па су, штавише, у бољој позицији да искористе свој сексуални капитал у свом професионалном животу.⁴⁰ Као што ћемо показати, ово не значи да неолиберални сексуални капитал функционише на исти начин за мушкарце и жене. Иако делује да су неке праксе везане за акумулацију и сексуални капитал подељене дуж родних разлика (секс журке за мушке елите из високотехнолошке Силиконске долине, полиаморне везе жена и њихових партнера), тиме се не мења основни пут: сексуална искуства у приватној сфери постају корисна у сфери производње, не као сексуални рад већ као потпуно „нормална“ професионална средина.

Историјски гледано, овај облик сексуалног капитала јавио се у позно модерно доба, када је сфера економске производње и запослености постала веома испреплетена са сфером друштвене репродукције (секс, сексуалност, породице

³⁶ Dana Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality: A Cultural Sociology of Middle-class Distinctions*, 2015 (PhD Dissertation, Hebrew University of Jerusalem); id., “Sexual Liberation and the Creative Class in Israel”, in Steven Seidman, Nancy L. Fischer and Chet Meeks (eds.) *Introducing the New Sexuality Studies. 2nd ed.*, London, 2011, 373–379.

³⁷ Видети: Baumeister et al., “Competing for Love”.

³⁸ Feher, “Self-Appreciation”.

³⁹ Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality*; id., “Sexual Liberation and the Creative Class in Israel”.

⁴⁰ Ibid.

и интимне везе).⁴¹ Закључујемо тврдњом да *неолиберални сексуални капитал* није само обликован од стране неолибералног капитализма већ и да га додатно легитимише и промовише.

Пажљивијим освртом на досад постављени аналитички оквир, предложимо четири категорије: *подразумевани сексуални капитал*, *сексуални капитал као вишак вредности тела*, *утеловљени сексуални капитал* и *неолиберални сексуални капитал као повећање запошљивости радника*.

Подразумевани сексуални капитал: чедност и породичност

Нормативна подела на „добар“ и „лош“ секс о којој је било речи раније тичала се одређеног скупа претпоставки о родним улогама. Како Фарамаз Дебојвила (Dabhoiwala) тврди, „просветитељска реконфигурација мушкости и женкости довела је до неких од најшакљивијих друштвених и етичких питања модерног сексуалног света. (...) Како мушкарци и жене треба да се понашају?“⁴² Као што многи сматрају, крајем 18. века, општи ставови према сексуалности мушкараца и жена почели су да пролазе кроз веома важну трансформацију.⁴³ Жене су биле десексуализоване зато што се нашироко веровало да су оне природно, урођено и научно доказано чеднији пол (и тиме морално супериорније у односу на мушкарце). Оне су поседовале својеврсни *подразумевани сексуални капитал* који је обухватао две родне идеологије. Прва је била идеологија која је одвајала моралне од неморалних жена кроз димензију новца као поткупљивости жена. Патријархат обликован хришћанским идеалима сексуалне апстиненције одвајао је чедне од нечедних жена и секс за новац од секса ради репродукције унутар легитимног брачног оквира. Други аспект те идеологије тичао се тога да су све жене по природи девице, сексуално питоме и чак лишене страсти.⁴⁴ Тако културно кодирана, чедност је функционисала као знак класе и моралности, те је стога могла и бити употребљена као капитал на буржоаским брачним тржиштима у 18. и 19. веку. У замену за своју чедну сексуалну моралност, буржујке су стицале економску сигурност кроз брак, стварајући репродукцију пре него секс ради ужитка, тргујући њоме зарад дугорочног економског статуса насупротив једнократне новчане трансакције. У оваквој стриктно родно дефинисаној моралној економији, *подразумевани сексуални капитал* је одржавао идеал да су све „добре“ жене – за разлику од оних „палих“ – чедне док се не докаже супротно. Сексуална чедност је додатно морално подстицана чињеницом да се економски карактер трансакције није сагледавао као нечист.

⁴¹ Feher, “Self-Appreciation”; Hey, “The Contrasting Social Logics of Sociality and Survival: Cultures of Classed Being/Longing in Late Modernity”, *Sociology* 39: 5 (2005), 855–872; Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality*.

⁴² Dabhoiwala, Faramerz, *The Origins of Sex: A History of the First Sexual Revolution*, Oxford 2012, 181.

⁴³ Ibid., 232.

⁴⁴ Али видети: Peter Gay, *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud*, New York, Oxford 1984, 133.

Оваква „чиста“ прича је наравно историјски много сложенија, не само у погледу рода већ и у погледу класе, расе и локалитета. Како историчарка рода Хера Кук (Cook) каже, велике промене у сексуалној активности јављају се током 19. века.⁴⁵ У раном 18. веку, многе Енглескиње из ниже класе биле су укључене у необавезне сексуалне праксе. Под притиском заједнице, мушкарци (и жене) су били приморани да преузму одговорност за своје потомство, па је то довело до дугорочне стабилности чак и у случају невенчаних парова. Штавише, већ у 19. веку долази до драстичне промене радних и животних образаца са порастом урбанизације, фабричких послова и плаћеног рада. Капитализам је жене из радничке класе начинио зависнијим од мушкараца, а тиме их даље чинећи и сексуално рањивијим. Жене су тако почеле да више стреме ка легалним браковима, али не и без последица:

Када жене сопственим радом не могу да издржавају саме себе и своју децу онда брак или кохабитација постају њихово занимање. У таквом друштву мушкарци могу да захтевају женску подређеност, а успешном женом се сматра она која не угрожава своју сигурност непотребном смелашћу, кокетирањем или показивањем сексуалног знања. Тако постоји јака веза између економске аутономије жена и њиховог сексуалног понашања.⁴⁶

У одсуству контрацепције, економска несигурност радничке класе и сиромашних жена, заједно са растућим моралом, верским и политичким моћима средње класе, постепено је довела до хегемонизације сексуалне угледности. Викторијански дискурси и веровања у вези са сексуалношћу били су чврсто повезани са религијом, гајећи идеале уздржавања од секса и самоконтроле.

Међутим, почетком 20. века постало је општеприхваћено да су („нормално“) сексуално изражавање и задовољство кључни за успешне бракове, своје ја и чак општу друштвену компетентност.⁴⁷ У ствари, брачно сексуално задовољство постаје друштвени проблем, барем за угледне средње класе. Ако је чедним женама недостајало сексуално искуство, многи припадници (вишег) средњег слоја били су сексуално социјализовани у смислу комерцијалног секса, где се од њих није захтевало да буду интимни или пажљиви.⁴⁸ Ова реалност је навела Фројда на то да у свом есеју „Културни’ сексуални морал и модерна неуротичност“ претпостави да је брачни кревет заправо несрећан: мушкарци су ретко потентни, а жене често фригидне. У оваквом сексуалном ванредном стању, није у опасности само срећа појединачних жена и мушкараца, већ судбина целог друштва. Ово је такође значило и да се комерцијализација секса и

⁴⁵ Hera Cook, *The Long Sexual Revolution: English Women, Sex, and Contraception 1800–1975*, Oxford 2004.

⁴⁶ *Ibid.*, 65.

⁴⁷ Sigmund Freud, “‘Civilized’ Sexual Morality and Modern Nervous Illness” (1908), in: *id.*, *Sexuality and the Psychology of Love. With an Introduction by Philip Rieff*, New York 1963, 20–40 [Сигмунд Фројд „‘Културни’ сексуални морал и модерна неуротичност“, *Култура* 57–58 (1982), 113–128.]; John Levi Martin, “Structuring the Sexual Revolution”, *Theory and Society* 25: 1 (1996), 105–151: 127.

⁴⁸ Cook, *The Long Sexual Revolution*.

морал налазе на супротним странама друштвеног спектра. Проститутке, жене из радничке класе које су тражиле услуге од мушкараца и жене које су припадале *полусвету* (попут глумица) биле су све интегрисане у економски круг у којем су сексуалне услуге биле размењиване за новац, док су цењене жене обављале своје улоге унутар породичних јединица бранећи се од опасности коју је сексуалност представљала по њихов морални положај.

Секс може да доведе до друштвеног искупљења не само тиме што помаже буржујима да постану продуктивни чланови друштва, како Фројд сугерише.⁴⁹ Он такође обезбеђује да мали буржоаски предузетник буде штедљив, као што смо већ видели код Вернера Зомбарта (Sombart).⁵⁰ Дobar, брачни секс је уз то начинио радничку класу ефикаснијом и послушном, како је произвођач аутомобила Хенри Форд (Ford) подучавао своје раднике.⁵¹ Стога је сексуална репресија, по веровању неких савременика, неопходна за капитализам. Управо је ова веза између рационализоване сексуалности економских субјеката (различитих сталежа) и њихове послушности и корисности за акумулацију капитала навела неке од немачких и америчких друштвених револуционара и прогресиваца из 20-их година прошлог века на помисао да је сексуална револуција преко потребна.

Међутим, чак и тада, када је сексуална испуњеност у кући препозната као важна за капиталистичку производњу, чедност је наставила да игра огромну улогу у животима жена и након њихове удаје. Лиза Пруит (Pruitt) је проучавала правну историју случајева клевете у САД у којима су жене биле тужитељке, а у којима су оне тражиле законске накнаде за изјаве које су се тичале њиховог наводно нечедног сексуалног понашања. Пруит тврди да су до почетка 20. века жене биле забринуте за одбрану сопствене сексуалне репутације као истински приватне особе, унутар њиховог малог друштвеног круга: „Она је типично у потпуности функционисала унутар приватне сфере живота, удаљена од комерцијалног тржишта, а управо је утицај такве увреде на те ‘приватне односе’ њој наносио највећу повреду“.⁵² Са почетком новог века, како Пруит каже, судови су све више почели да констатују међуповезаност приватног и јавног, тиме што су сексуалне клевете третирали и као потенцијално штетне по могућност жене да нађе запослење. Ово је тако пример како је сексуална чедност играла улогу у способности да се брак или посао нађу захваљујући репутацији.

⁴⁹ Фројд, „‘Културни’ сексуални морал и модерна неуротичност“.

⁵⁰ Martin, “Structuring the Sexual Revolution”, 115.

⁵¹ Грамши, „Американизам и фордизам“.

⁵² Lisa R. Pruitt, “Her Own Good Name: Two Centuries of Talk about Chastity”, *Maryland Law Review* 63 (2004), 401–539: 423.

Сексуални капитал као вишак вредности тела

Неки аспекти рада се награђују за сексуалне услуге које пружају. Такви облици рада се (углавном) јављају у индустрији секса укључујући проституцију, порнографију и еротски плес.⁵³ Године 1970. целокупно тржиште „хардкор порнографије“, што подразумева експлицитне приказе сексуалних односа, процењено је на између пет и десет милиона долара.⁵⁴ Године 1996. новинар Ерик Шлосер (Schlosser) проценио је да су Американци потрошили осам милијарди долара на порнографију, секс часописе и слично.⁵⁵ Године 2018. основана процена профита ове индустрије креће се између шест и петнаест милијарди долара.⁵⁶ По подацима интернет платформе *Pornhub*, 2019. године је било преко 42 милијарде посета сајту, што значи да је сваког дана, у просеку, забележено око 115 милиона посета.⁵⁷

Индустрија секса је екстремно разноврсна, а у складу са тим и њено проучавање. Наша намера није ни да потврдимо основне линије размимоилажења у овој области истраживања, нити да доводимо у питање озбиљност људских, политичких, економских и друштвених импликација за већину оних који продају своју моћ сексуалног рада на тржишту секса. Насупрот томе, желимо да скренемо пажњу на оно што ми сматрамо да представља мали помак како у друштвеним нормама које диктирају сексуални рад, тако и у доживљају истог од стране неких сексуалних радница или радника.

Као што смо навели раније, у модерно доба, размена новца представља праг који раздваја „добар“ од „лошег“ секса. По овој друштвеној замисли, секс је друштвено прихватљив, чак и подстакнут, било ради интимних односа и прокреације или, касније, као необавезни секс намењен искључиво рекреацији, све док је секс (наизглед) лоциран изван матрице капитала. С друге стране, директно уновчен секс је „лош“. Тако да уколико тело представља главни вектор кроз који се капитал акумулира,⁵⁸ онда, како су већ многи нагласили, најдиректнији и најгрубљи облици монетарног сексуалног капитала јесу они који се стичу проституцијом, кроз експлоатацију моћи *сексуалног* рада најчешће рањивих сиромашних жена, мушкараца и деце.⁵⁹

⁵³ Cohen, “Types of Work and Labour”, in Gregor Gall (ed.) *The Handbook on the Politics of Labour, Work and Employment*, Cheltenham 2019.

⁵⁴ *The Report of the Commission on Obscenity and Pornography*, September 1970, 18f., available at <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015036875279&view=1up&seq=37>

⁵⁵ Joseph W. Slade, “Pornography in the Late Nineties”, *Wide Angle* 19:3 (1997), 1–12.

⁵⁶ Видети: Ross Benes, “Porn could have a bigger economic influence on the US than Netflix”, June 20, 2018, <https://finance.yahoo.com/news/porn-could-bigger-economic-influence-121524565.html>

⁵⁷ From: <https://www.pornhub.com/insights/2019-year-in-review>

⁵⁸ Harvey, “The Body as an Accumulation Strategy”, *Environment and Planning D: Society and Space* 16: 4 (1998), 406.

⁵⁹ Jeffreys, *The Industrial Vagina*; Linda McDowell, *Working Bodies: Interactive Service Employment*

Ипак, у последње време, „добар“ секс је постао толико комодификован и вредан на мноштву „испрепетених тржишта“,⁶⁰ да је све теже и теже одржати тврду линију модернистичке поделе на „добар“ и „лош“ секс. Ово такође указује и на реалности сексуалног рада и начина на који се сексуални капитал акумулира. Једна значајна последица онтолошке ерозије између поклона и комерцијалне логике која се налази у основи сексуалног живота јесте и појава тржишне нише за комерцијални секс који је више емотиван а мање механички. Дobar пример ове разноврсности јесу легални бордели у држави Невада. Барбара Г. Брентс (Brents) и Кетрин Хаусбек (Hausbeck) сугеришу да менаџери ових бордела покушавају да повуку паралелу између свог пословања и било којих других, регуларних услуга.⁶¹ Опасна, отрцана и прљава атмосфера места у којима се секс продаје и купује више не постоји.⁶² Уместо тога, „средина подстиче отворенију атмосферу ‘журке’ и више индивидуализовану, а мање рационализовану интеракцију“.⁶³ Према Брентс (Brents) и Хаусбек (Hausbeck), Хоф (Hof), један од менаџера, чак

експлицитно рекламира свој бордел као сексуализовану туристичку дестинацију, или, његовим речима, „бар за самце, осим што су изгледи у њему веома добри“ (...). Хоф сматра да може да добије више новца од муштерија тако што „производи“ који муштерије купују приступа више као искуству, а мање као сексуалном односу, држећи се тога да муштерија „не жели да оде у собу уколико не осећа блискост, или пријатељство, или уколико није реч о некој унутрашњој личној побуди, океј?“⁶⁴

Према томе, не доживљавају све сексуалне раднице или радници трауме, директну експлоатацију или комплетан недостатак агенсности. У ствари, дигиталне платформе за дељење аматерске порнографије, попут *OnlyFans*, засноване су на моделу занимања као самозапослења и не захтевају сексуални рад лицем у лице. Извођачи (мушкарци и жене) обично припадају новој средњој класи, а привлачи их флексибилно радно време. Штавише, зарађена добит се најчешће улаже у људски капитал радница и радника попут образовања или обуке.⁶⁵

Овај осећај избора и могућности делања може се наћи и у традиционалнијим облицима сексуалног рада. Како Тила Сандерс (Sanders) предлаже,

and Workplace Identities, Oxford 2009.

⁶⁰ Plummer, “Sexual Markets, Commodification and Consumption”.

⁶¹ Barbara G. Brents, Kathryn Hausbeck, “Marketing Sex: US Legal Brothels and Late Capitalist Consumption”, *Sexualities* 10: 4 (2007), 425–439.

⁶² Dana Kaplan, “Recreational Sex Not-at-Home: The Atmospheres of Sex Work in Tel Aviv”, in: Brent Pilkey et al. (eds.), *Sexuality and Gender at Home: Experience, Politics, Transgression*, London, New York 2017, 216–231.

⁶³ Brents/Hausbeck, “Marketing Sex“, 433.

⁶⁴ Ibid., 434.

⁶⁵ Paul Ryan, *Male Sex Work in the Digital Age: Curated Lives*, New York 2019, 130.

кроз свој емотивни и сексуални рад, неке сексуалне раднице успевају да одоле томе да буду сведене на просте сексуалне објекте.⁶⁶ Оне пре делају и мисле као пружатељке услуга. Тиме што се повезују са економијом „регуларних“ услуга, неке од њих могу да искористе сопствену сексуалност и повећају своју тржишну привлачност и финансијску добит. Као што једна већ раније цитирана аустралијска сексуална радница каже: „Стварно волим што сам веома вешта и професионална у томе што радим и да клијенти то препознају и да су на томе захвални (...). Ја сам сексуална едукаторка и поносим се тиме.“⁶⁷

У својој револуционарној студији сексуалних радница из Силиконске долине, Елизабет Бернстин (Bernstein) је показала како оне у своје сексуалне размене са клијентима који припадају средњој класи уносе много више од свог атрактивног изгледа и полних органа. У такве интеракције оне уводе и емоционалну интелигенцију, људске вештине, па чак и културни капитал.⁶⁸ Проширујући и спајајући вештине које се користе у сексуалном раду, сексуална комерцијална размена постаје усклађенија са нормативним услужним делатностима.

Стога се чини разумним сугерисати да се за неке сексуалне раднице типичан „режим координације“⁶⁹ сексуалног рада мења, тиме што успевају да акумулирају сексуални капитал из сопственог сексуалног рада без доживљавања екстремне друштвене девалвације. Истраживачи тек треба да дају пун социолошки профил таквих издржљивих сексуалних радница. Оно што је ипак могуће утврдити јесте то да је научна дебата о проституцији у последње време попримила нову, неолибералну арому. Иако се класична дебата између „експлоатације“ и „самовласништва“ и даље води, јављају се нова питања која се тичу идентитета и управљања стигмом. Ово се може сматрати „неолибералним поимањем проституције“, при чему се о проституцији расправља у смислу њене јединствености, односно тога „како продавање сексуалних услуга утиче на самопоштовање људског капитала укљученог у такве активности“.⁷⁰ Јасно је да ово није важно огромној већини оних који су жртве трговине људима или немају други избор. Слично томе, док у многим деловима индустрије секса долази до друштвене нормализације (нарочито у конзумирању порнографије и употреби сексуалних помагала), то не значи да је сексуални рад постао угледно занимање. Ипак, делује вероватно да уколико „лош“ секс више није тако лош, и да уколико одређене раднице не бивају неумитно повређене или друштвено кажњене за учешће у трговини сексом, онда ће сексуални капитал који се добија из сексуалног рада сексуалних радница бити све више посматран као сли-

⁶⁶ Teela Sanders, “‘It’s just acting’: Sex Workers’ Strategies for Capitalizing on Sexuality”, *Gender, Work, and Organization* 12: 4 4 (2005): 319–342: 322.

⁶⁷ Brewis/Linstead, *Sex, Work and Sex Work*, 197, 233.

⁶⁸ Bernstein, “Sex Work for the Middle Classes”.

⁶⁹ Thévenot, “You Said ‘Capital’? Extending the Notion of Capital, Interrogating Inequalities and Dominant Powers”, *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 70: 1 (2015), 65–76.

⁷⁰ Feher, “Self-Appreciation”, 30.

чан капиталу који се производи пружањем регуларних интерактивних услуга. Ово је можда очигледно у феномену лаке проституције, где младе жене које припадају средњој класи и запослене одрасле жене тргују својом сексуалношћу за поклоне или новац.⁷¹

Заправо, сексуални капитал се ствара кроз сексуализована тела и сексуализовани рад радница при пружању интеракцијских услуга.⁷² Тако се манекенка коју је Каплан интервјуисала за своје истраживање о лепоти и друштвеним класама у Израелу подсетила својих почетака када је радила као конобарица. Врло је отворено признала да је изабрана због своје изузетне лепоте и ефекта који је њен сексипил остављао на купце, који су јој, како се радо сећа, остављали велике бакшише. Још један од примера јесте и „инсценирано завођење“ које се одвија у токијским клубовима намењеним искључиво женама. Како ова етнографкиња тврди, била је изложена сексуализованом раду мушког „хоста“, који се надао да ће она постати редовна посетитељка клуба:

Док сам размишљала о хостовим намерама, приметила сам да моје колена једва дотиче Шиново. Усправила сам се и повукла ногу. Како сам била поново увучена у разговор, моја ногавица је још једном додирнула Шинову. Примакао се мало и надвио нада мном. „Да ли се добро проводиш?“, промрљао је у моје уво. Климнула сам главом. Његов шапат ме је голицао, и, под благим утицајем алкохола, постала сам опчињена слатким мирисом његове колоњске воде. Његови суптилни покрети претворили су отворени простор клуба у интимну средину у којој је његова близина, било случајно или не, деловала пажљиво промишљена. Шин ми није саопштавао ништа битно својим потајним шапатима. Ипак, чувајући садржај ових размена од других, све ме је више привлачио. Ова осећања су се јавила услед – а не упркос – постојања других у том отвореном простору. Шин је створио фантазију у којој су се мој сензуални доживљај и когнитивна интерпретација чинили свеобухватним.⁷³

Етнографија Ешли Мирс о елитном глобалном кругу журки открива познатију поделу таквог сексуалног рада. Мирс показује да се глобална мрежа богатих мушкараца попут инвестиционих банкара, могула некретнина итд., умногоме одржава захваљујући присуству „девојака“, на јахтама у Сен Тропеу, на журкама на хемптонским плажама или у отменим њујоршким баровима и ресторанима. У овој сексуалној економији, богати мушкарци користе тела и изглед девојака како би побољшали своје друштвене и пословне везе. Оно што је важно јесте то да овде постоји морална и естетска хијерархија: што више девојке личе на манекенке, то су оне мање директно сексуализоване или „упрљане“, и обрнуто. Високе, дотеране, модерне „девојке“ разбијају лед између мушкараца, тиме што

⁷¹ Kavita Itona Nayar, “Sweetening the Deal: Dating for Compensation in the Digital Age”, *Journal of Gender Studies*, 26: 3 (2017): 335–346; Franklin G. Mixon, “Sugar Daddy U: Human Capital Investment and the University-based Supply of ‘Romantic Arrangements’”, *Applied Economics* 51: 9 (2019): 956–971.

⁷² Cohen, “Types of Work and Labour”.

⁷³ Akiko Takeyama, *Staged Seduction: Selling Dreams in a Tokyo Host Club*, Stanford 2016, xv.

средини доносе осећај луксуза. Како Мирс објашњава, „девојке служе као декор у два смисла те речи: оне су додатак који мушкарце чини много бољим него што заправо јесу; а такође су и знак поноса, ознака статуса која упада у око другим мушкарцима.“⁷⁴ Ипак, није само да су лепе девојке ту да би ови мушкарци „изгледали боље, као кад опремамо кућу намештајем“, као што је један клијент отменог ресторана рекао Мирс.⁷⁵ Преко тога, оно што изгледа као да поседује високи статус само је по себи пожељно. Просто се осећамо добро у присуству лепоте. У том смислу, женска тела и лица представљају екстензију употребљену ради стварања VIP атмосфере. Очигледно, што вештачкије и јефтиније те девојке изгледају, то се више верује да су плаћене. Једна од учесница истраживања које је Мирс спровела описала је опасности сексуализованог рада. Радећи као коктел конобарица, њен посао није био само да служи пиће већ и да привлачи мушке клијенте за сто. Тако ове раднице морају константно да флертују са муштеријама, и да стога буду „помало и курва да би изашли на крај с тим“, како она каже.⁷⁶

Да сумирамо: препознајемо промену која се јавља у режиму координисања сексуалног капитала као вишка вредности тела, углавном у растућем замућивању граница између сексуалног рада и такозваног легитимног рада у којем се тело представља као сексуална површина, а присуство је монетизовано као сексуализовано присуство. У неким деловима индустрије секса, главном месту за производњу овог облика сексуалног капитала, сексуални рад постаје све више налик на пружање регуларних услуга. То значи да директна експлоатација и радно отуђење постају мање проблематични за такве сексуалне раднице. Иако и даље производе новчани капитал кроз сексуалне чинове које њихова тела изводе, ове раднице се сада суочавају са новим проблемима, попут растуће потражње за емотивним радом, питањима везаним за управљање стигмом и самобрендирање итд. Оно што је важно јесте то да ови нови проблеми нису различити од оних које доживљавају раднице или радници у сектору интерактивних услуга. Ова промена се може описати и на други начин, сугерисањем да није само сексуални рад тај који постаје усклађенији са регуларним услужним делатностима, већ да се овај процес одвија и у супротном смеру: регуларне услужне делатности постају рутински сексуализоване, као што је то случај са конобарицама.⁷⁷

Утеловљени сексуални капитал: пожељност, сексуална привлачност и сексуално умеће

Претходни примери су углавном били фокусирани на сексуални капитал који се производи у контексту сексуалног или сексуализованог рада, а који нај-

⁷⁴ Mears, *Very Important People*, 110.

⁷⁵ Ibid., 112.

⁷⁶ Ibid., 126.

⁷⁷ Videti: Mears, *Very Important People*.

чешће акумулирају мушкараци који функционишу као власници људског рада (иако смо такође видели да су у неким контекстима раднице у могућности да извуку нешто од вредности и за себе). Као што смо видели, претходни облик сексуалног капитала (наша друга категорија) координисан је под претпоставком да се сексуалне услуге и сексуализовани облици рада размењују као део монетизованих трансакција. Сада ћемо се фокусирати на трећу категорије, ону која се тиче теловљеног сексуалног капитала. Овде се не купује и продаје сексуални сусрет, већ део сексуалне везе (макар и пролазне). Сексуални капитал припада онима који су пожељнији од других, јер су у могућности да привуку више партнера, или пожељније партнере. Ову ситуацију Мишел Уелбек (Houellebecq) изврсно описује у свом роману *Проширење подручја борбе* (*Extension du domaine de la lutte*). Како рецензент у енглеском *Индипенденту* каже: „Теза [романа] лежи у томе да сексуална револуција 60-их година прошлог века није створила комунизам већ капитализам на сексуалном тржишту, [са кога је] протерана непривлачна нижа класа (...).“⁷⁸ Како сам француски писац каже, донекле са жаљењем.⁷⁹

Данас живимо у дводимензионалном систему: еротска привлачност и новац. Све остало, срећа и беда људи, потиче из тога. (...) Постоје, како кажу, супермаркети секса, који углавном производе прилично сложене каталоге порнографске понуде; међутим, њима недостаје оно кључно. У ствари, последица сексуалне потраге није уживање већ, напротив, нарцистичка награда, престиж који се добија од жељеног партнера због нечије еротске супериорности. Ово је разлог зашто се СИДА није много променила; кондом умањује ужитак, али, за разлику од прехрамбених производа, овде циљ није уживање само по себи: циљ је нарцистичка опијеност потрагом. Не само да конзумент порнографије не доживљава ову опијеност, врло често он заправо доживљава потпуно супротно осећање.

Идеја да је секс статусно такмичење оригинално је развијена у истраживањима здруживања, упаривања и брачних тржишта. Доминантна перспектива у овим истраживањима заснована је на теоријама друштвене размене и рационалног избора. С тиме у виду, ова перспектива предлаже да актери теже да максимизују своје потребе и стратешки победе у статусном такмичењу, било да се ради о мобилности нагоре у случају ступања у брак са неким из више класе (што је у основи благо другачији случај од оног којим се овде бавимо) или чисто перцепцији популарности, на пример, у систему забављања и упаривања на колецима.⁸⁰ Ми ћемо се ипак осврнути на новију итерацију утилитарног приступа, наиме, приступ сексуалних поља.

⁷⁸ »Michel Houellebecq. The Sex Export«, in: *The Independent*, July 8, 2013, <https://www.independent.co.uk/news/people/profiles/michel-houellebecq-the-sex-export-307323.html>.

⁷⁹ Michel Houellebecq, *Interventions*, Paris 1998. За сличне анализе функција сексуалних такмичења у Уелбековом репертоару видети: Niall Sreenan, “Universal, Acid: Houellebecq’s Clones and the Evolution of Humanity”, *Modern & Contemporary France* 27: 1 (2019), 77–93; Carole Sweeney, *Michel Houellebecq and the Literature of Despair*, London 2013; James Dutton, “Houellebecq, Pornographer? Monstration and the Remains of Sex”, *Critique: Studies in Contemporary Fiction* (2020), doi.org/10.1080/00111619.2020.1858748.

⁸⁰ Waller, “The Rating and Dating Complex”.

Приступ сексуалних поља проучава „друштвену организацију пожеде“ унутар специфичних друштвених мрежа сексуалних интеракција.⁸¹ Према овом оквиру, сексуално поље представља економију малих размера која се тиче друштвеног рангирања са сопственим унутрашњим правилима понашања, организованим око тога колико смо сами пожељни другима. Сексуална поља могу бити урбани локалитети, поткултуре, сцене ноћних клубова или системи за забављање на колецима.⁸² У тим аренама, неки људи су успешнији од других. Они поседују више сексуалног капитала. Појава сексуалних поља дешава се у позадини постепене аутономизације сексуалности од религије. (Том Инглис [Inglis], на пример, говори о начинима на које се ирска сексуалност постепено диференцирала од поља религије.⁸³) Којег год обима/размере, сексуално поље се посматра као квазиаутономна друштвена сфера у којој је сексуални капитал неуједначено раздељен међу актерима. Џејмс Фарер (Farrer) дефинише сексуални капитал као „ресурсе, компетенције и обдарености једне особе које као сексуални агенти у неком пољу обезбеђују статус.“⁸⁴ Можда у прилог перцепцији актера да је сексуалност поље вредно улагања и култивисања говори и пораст и процват формалне наставе техника завођења, коју спроводе такозвани *пикап* уметници (*pickup artists* – PUA). Процењено је да је 2018/2019. године ово поље вредело око 100 милиона долара.⁸⁵ Књига коју је 2005. године написао Нил Строс (Strauss) под називом *Игра (The Game)* представила је технике за успех код жена и сматра се катализатором тренутног ПУА таласа. Продата је у два и по милиона примерака.⁸⁶ Ови трендови јасно показују да је сексуални капитал нешто чега актери покушавају да се докопају.

Ако је сексуални капитал ресурс који обликује већи и мањи успех у датом пољу, „најбогатији“ је, онда, онај који акумулира највише сексуалног капитала, на основу тога колико је привлачан и колико партнера може да привуче и има секс са њима. Према овој теорији, пожељност сама по себи унапређује статус једне особе, а тиме и даљи социосексуални успех, унутар њених друштвених

⁸¹ Martin/George, “Theories of Sexual Stratification”, 108; Adam Isaiah Green, “Erotic Habitus: Toward a Sociology of Desire”, *Theoretical Sociology* 37 (2008), 597–626; id., “The Sexual Fields Framework”.

⁸² Ruppel, “Turning Bourdieu Back upon Sexual Field Theory”.

⁸³ Tom Inglis, “Foucault, Bourdieu and the Field of Irish Sexuality”, *Irish Journal of Sociology* 7: 1 (1997), 5–28.

⁸⁴ James Farrer, “A Foreign Adventurer’s Paradise? Interracial Sexuality and Alien Sexual Capital in Reform Era Shanghai”, *Sexualities* 13: 1 (2010), 69–95: 75.

⁸⁵ Videti Sirin Kale, “50 years of pickup artists: why is the toxic skill still so in demand”, November 5, 2019, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/nov/05/pickup-artists-teaching-men-approach-women-industry-street-harassment>.

⁸⁶ Zing Tsjeng, “Men Are Still Spending Obscene Amounts of Money to Become Pick-Up Artists”, June 15, 2018, <https://www.vice.com/en/article/gyk37y/pickup-artist-study-rachel-oneill-seduction-book>; Neil Strauss, *The Game: Penetrating the Secret Society of Pickup Artists*, New York 2005.

кругова, те је увек релативна у односу на пожељност и успех других.⁸⁷ Схваћени као статусна конкуренција, актери се посматрају као агенти који покушавају да максимизују сопствени сексуални капитал апроксимацијом „идеалног физичког изгледа; поседовањем праве одеће и модних додатака; и усвајањем одговарајуће позе, језика тела, жаргона и говорних образаца. Успех рађа успех: што више пажње неко добија у сексуалном пољу, то ће их више други перципирати као привлачне“⁸⁸.

И доиста, већина таквих студија у први план ставља утеловљене стандарде сексуалне привлачности у специфичном сексуалном пољу. Међутим, у својој студији културе мувања (*hook-up culture*) на колеџима, Лиса Вејд (*Wade*) показује да је сексуални капитал, способност привлачења сексуалних партнера на сцени мувања, углавном везан за одговарајуће *афективне* диспозиције играча. Служећи се личним исказима студената, Вејд показује да емоционална удаљеност и отклон представљају праву валуту таквих сексуалних интеракција. Упркос значајној дугорочној емотивној штети коју наносе необавезни сексуални аранжмани, играчи на тој сцени су и даље морали да покажу необавезност и незаинтересованост: „Бити необавезан није било само нормативно, већ и сексуално набијено. Што су студенти бивали хладнији, то су више еротског статуса задобијали. А алтернатива није била само патетична, већ није била ни секси.“⁸⁹

Приступ сексуалних поља има неке значајне предности. Једна од њих јесте нагласак на примерима друштвене размене средстава и компетенција између учесника одређеног поља којима се обезбеђује посебан сексуални успех. Ово свакако представља вредан покушај да се друштвеност секса схвати озбиљно; да се, с једне стране, констатује да сексуална популарност доноси друштвену предност још већег успеха, а да, с друге стране, одредбе и услови пожељности и популарности, било да се оне тичу привлачних тела, сексуалног умећа или одговарајућих афективних диспозиција, нису универзалне. Пре се може рећи да су засноване на (појединачним) претпоставкама (*conjectures*). Друга предност овог приступа лежи у повезаној тврдњи да сама особа акумулира сексуални капитал као лични, утеловљени атрибут. Тако приступ сексуалних поља пружа значајан међуиндивидуални и интеракциони слој већини друштвених анализа секса и сексуалности које углавном посежу за макроструктурним објашњењима. За сваку је похвалу овај покушај да се обликовање колективног сексуалног живота опише кроз свакодневне, обичне и локалне нивое. Гледајући на секс као на лични друштвени ресурс унутар локалног система рангирања, приступ сексуалних поља доиста унапређује наше разумевање тога како свакодневна искуства сексуалне пожељности додељују и распоређују друштвену вредност. Ипак, иако се овај приступ заснива на социологији Бурдијеа (*Bourdieu*), не-

⁸⁷ “Introduction”, 39.

⁸⁸ Lisa Wade, “Doing Casual Sex: A Sexual Fields Approach to the Emotional Force of Hookup Culture”, *Social Problems* 68: 1 (2021), 185–201: 187.

⁸⁹ *Ibid.*

достаје му развијенији и шири концепт моћи, тога како друге друштвене силе, изван одређеног разматраног сексуалног поља, могу да обликују хијерархије сексуалне пожељности.⁹⁰ Наместо тога, на играче у пољу се гледа као на превише рационално и утилитарно настројене.

Утеловљени сексуални капитал је круцијално везан за род, расу и класу. Класа је нарочито важна при тренутној доминацији селфи-културе у животима младих и не тако младих одраслих особа и у јавним и академским дебатама о праксама младих жена на друштвеним медијима као облику самообјективизације. Дебата и забринутост око секси селфија тако представљају плодно тло за откривање онога што утеловљени сексуални капитал јесте и како он бива обликован у индустријама културе. Уколико је на делу процес културне сексуализације целокупног друштва, и ако људи из свих сфера живота и конзумирају и производе сексуализоване слике, онда се поставља питање ко се заправо сматра сексуално привлачним. Поново, ово представља веома важно питање које треба поставити уколико претпоставимо да утеловљени сексуални капитал истовремено обликује друштвене силе и бива обликован њима.

У оквиру пројекта који се тицао визуелне производње сексуалне привлачности у култури, секси селфији инспирисани естетиком познатих личности са *Инстаграма* упоређивани су са фотографијама које је направила истраживачица, и сама професионална фотографкиња. Када је током интервјуа питана шта за њу представља сексуална привлачност, једна од испитаница је одговорила да је то „бити пожељан и заводљив, али не на прост начин“.⁹¹ Овде се јасно поимање тога да је неко секси преплиће са класном оценом. Касније у чланку, истраживачица-фотографкиња Ема Филипс (Phillips) размишља о начину на који је визуелно кодирала сличне перцепције средње класе у професионалне фотографије које је направила са том (и другим) учесницама:

Свесно сам кодирала ове фотографске сарадње барем неким од знакова који одговарају овом естетском пољу – као продужетак мојих укуса и у корист сопствене културне валуте. Ово сам радила помоћу осветљења које је призивало суморну атмосферу; објектива који стварају осећај удаљености од или нарочите близине Симон; додатак маске на лицу Симон или капут који она носи провокативно; тмурну панораму града; намерно замућење објектива или кретање; наративе сугестије или привилеговање огледала (...). [Фотографије] су створане са свесним акцентом на стилу савременог, професионалног портрета са кјароскуром који изазива интригу и призива емоционални одговор. (...) Позивам на дубоко посматрање. Желим да се гледалац запита шта се ту заправо дешава и да га заведе мрачна атмосфера. (...) Све време имам своју публику на уму, и знам како да им приступим. Обраћам се ономе што Беверли Скегз (Skeggs) назива „буржоаским погледом“, иако нисам свесна тога док се накнадно не осврнем. (...) Морам да размислим о томе да ли и мој сопствени скуп естетских кодова помаже у повла-

⁹⁰ Ruppel, “Turning Bourdieu Back upon Sexual Field Theory”.

⁹¹ Emma Phillips, “‘It’s classy because you can’t see things’: Data from a Project Co-creating Sexy Images of Young Women”, *Feminist Media Studies* 2020 (ahead-of-print), 1–16: 8, DOI: 10.1080/14680777.2020.1838597.

чењу класне границе која истовремено афирмише и проширује мој доминантни културни капитал; а маргинализује женске вулгарне (овај термин користим објективно) приказе сексуалности. (...) Све то засигурно штити моје место у друштвеном пољу и појачава класне разлике.⁹²

Као што је случај са многим судовима о укусу које доноси средња класа, учеснице и учесници су такође свесни симултане „исправности“ и моћи таквих слика при обликовању естетских стандарда сексуалне привлачности. Жене, али и мушкарци, морају да изгледају и да се чак осећају на одређен начин („заводљиво, али не просто“, „жестоко“) ако желе да други мисле да су секси и да поседују сексуални капитал.

Утеловљени сексуални капитал може бити побошљан конзумирањем различите робе и услуга сексуалних стилова живота.⁹³ Нека роба помаже потрошачима да обликују своје тело како би били сексуално привлачнији. Нека друга роба из области сексуалне доколице промовише друштвени идеал по коме су особе вредне онолико колико су сексуално компетентне и имају развијене неопходне „вештине потребне како би били вични сексуални партнери“.⁹⁴ Додуше, сексуална компетенција се може приказати само у приватној сфери интимних односа путем утеловљеног сексуалног учинка партнерке или партнера. Сексуална компетенција је лични капацитет. С обзиром на то да је чисто искуствена, она није семиотички видљива и не може се једноставно прочитати са тела најобичнијих сексуалних субјеката (чији сексуални учинак остаје приватан). Међутим, индустрија великих размера која се бави производима за сексуалну самопомоћ проширила се у популарној култури како би задовољила услов „обавезног сексуалног функционисања“ и научила нас како да имамо добар сексуални живот.⁹⁵ У свету у којем је императив бити сексуално испуњен, иако је ова обавеза присутнија у дуготрајним везама, како показује обимна литература на тему необавезног секса,⁹⁶ бити „добар у кревету“ постаје вредан ресурс, такође

⁹² Ibid.: 9. О „буржоаском погледу“ (“bourgeois gaze”) видети: Beverley Skeggs, “Imagining Personhood Differently: Person Value and Autonomist Working-class Value Practices”, *The Sociological Review* 59: 3 (2011), 496–513: 496.

⁹³ Illouz, *Saving the Modern Soul*; id., *The End of Love*; William Mazzarella, “Citizens Have Sex, Consumers Make Love: Marketing KamaSutra Condoms in Bombay”, in: Brian Moeran (ed.), *Asian Media Productions*, Richmond 2001, 168–196.

⁹⁴ Ruth Lewis, Cicely Marston, and Kaye Wellings, “Bases, Stages and 'Working Your Way Up': Young People's Talk About Non-Coital Practices and 'Normal' Sexual Trajectories”, *Sociological Research Online* 18: 1 (2013), par 5.2.

⁹⁵ Rosalind Gill, “Mediated Intimacy and Postfeminism: A Discourse Analytic Examination of Sex and Relationships Advice in a Women's Magazine”, *Discourse and Communication* 3: 4 (2009), 345–369; Elizabeth Goren, “America's Love Affair with Technology: The Transformation of Sexuality and the Self over the 20th Century”, *Psychoanalytic Psychology* 20: 3 (2003), 487–508.

⁹⁶ Videti Elizabeth A. Armstrong, Paula England, Alison C. K. Fogarty, “Accounting for Women's Orgasm and Sexual Enjoyment in College Hookups and Relationships”, *American Sociological Review* 77: 3 (2012), 435–462.

и за жене.⁹⁷ Док се тако „овладавање сексуалним вештинама“ може повезати са првом половином 20. века, оно је испрва пренесено путем медицинске и психолошке експертизе која женску сексуалност „није третирала само као пасивну и латентну, већ је интегрално повезала са њеним материнским и брижним инстинктима“.⁹⁸ Међутим, касних 60-их година прошлог века, ова педагошка улога се преселила у популарну културу и мање професионалну експертизу.⁹⁹ Тако је са афирмативном прославом женске сексуалности,¹⁰⁰ све већи број мушкараца, али и жена, био охрабрен да преузме контролу над *сopственим* ужитком и ради на њему уз употребу разноразних производа.¹⁰¹ Вратићемо се на овај тип личног, искуственог сексуалног рада у наредном одељку када будемо разговарали о нашој четвртој и последњој категорији сексуалног капитала. За сада, довољно је рећи да су сексуалне вештине потрошна роба чија потрошња умногост зависи од класне позадине и културних укуса. У својој етнографији BDSM заједница у Сан Франциску, Марго Вајс (Weiss) показује да како BDSM постаје више институционализована, мејнстрим и професионална активност, тако се све више описује као хоби средње класе: „практиканци раде на свом SM на самосвесне начине, мобилишући америчке дискурсе самоунапређења и образовања који се везују за акценат на самокултивацији Фукоове праксе сопства.“¹⁰² Вајс даље приказује целу палету BDSM практичних часова, група за дискусију и клубова са члановима помоћу којих се сцена институционализује, док се умањује значај њених ранијих повезивања са перверзним и настраним. У том смислу, иако стицање одређених сексуалних вештина увећава сексуални капитал специфичан за поље практиканата BDSM-а, сам сексуални BDSM стил живота остаје заснован на њиховом постојећем сексуалном капиталу.

Раније смо већ говорили о томе да секс производи капитал или *директно*, као сексуални рад, или *индиректно*, кроз регулисање сексуалности у сфери репродукције како би се колективно створили послушни плаћени радници који су жељни и способни да комодификују сопствену радну моћ. Иста се логика примењује и на тренутак потрошње. Потрошачи данас купују читав асортиман сексуалних производа и услуга. Али се секс конзумира не само кроз робу која се користи у сексуалним односима као таквим. Неки тврде да у новој економији потрошачка култура уопштено ствара огромну еротски набијену фан-

⁹⁷ Gill, “Mediated Intimacy and Postfeminism”.

⁹⁸ Hawkes, *Sociology of Sex and Sexuality*, 95.

⁹⁹ Illouz, *Saving the Modern Soul*.

¹⁰⁰ Jennifer Scanlon, “Sexy from the Start: Anticipatory Elements of Second Wave Feminism”, *Women's Studies* 38: 2 (2009), 127–150.

¹⁰¹ Gill, “Mediated Intimacy and Postfeminism”; Rosalind Gill, Christina Scharff (eds.), *New Femininities: Postfeminism, Neoliberalism, and Subjectivity*, London 2011; Melissa Tyler, “Managing Between the Sheets: Lifestyle Magazines and the Management of Sexuality in Everyday Life”, *Sexualities* 7: 1 (2004), 81–106.

¹⁰² Margot Weiss, *Techniques of Pleasure: BDSM and the Circuits of Sexuality*, Durham 2011, 76.

тазију која структурише колективну свест и репродукује капитализам.¹⁰³ Пол Пресијато (Preciado) ово назива „високим концентрацијама сексуалног капитала“.¹⁰⁴ Пресијато препознаје постиндустријски „фармакопорнографски режим“ који управља нашом сексуалном субјективношћу и усмерава нас зарад фармацеутских и порнографских корпоративних интереса. Дobar пример, који су проучавали многи аутори, јесте веза између објављивања магазина *Плејбој*, и других високо сексуализованих медијских производа, и раста послератног потрошачког капитализма.¹⁰⁵ Другим речима, не само сексуални радници већ и сексуални потрошачи заједно стварају велики капитал. Ево само једног, али ефектног примера: 2019. године величина глобалног тржишта секс играчака процењена је на 26,6 милијарди долара, бројка за коју се очекује да ће наставити да расте у наредним годинама.¹⁰⁶

Неолиберални сексуални капитал, самопоштовање и запошљивост

До сада смо видели да је секс капитал онда када обезбеђује могућност ступања у брак или када бива добијен као вишак вредности из сексуалног рада сексуалних радница (или сексуализованог рада других услужних радница). Такође смо видели да је у неким контекстима сексуални рад донекле сличан услужним и креативним облицима рада. Попут регуларних услужних занимања, у таквим контекстима и сексуални рад захтева емоционално улагање и вештине самобрендирања. Коначно, видели смо и да се секс, сексуалност и пожељност унутар теловљеног сексуалног капитала обезбеђују углавном у области потрошње. Иако интеракцијски, овај облик сексуалног капитала није репродуктиван (када се „животињски нагони“ користе како би се осигурала послушност радника или стварање будућих радника). Нити се он може свести на пуку робу, као што је то случај са сексуалним производом или услугом.¹⁰⁷ Напротив, сексуална привлачност и сексуално умеће представљају изразе сексуалних укуса које деле људи сличних убеђења. Веома налик на културни капитал, овај облик

¹⁰³ Adam Arvidsson, “Netporn: The Work of Fantasy in the Information Society”, in: K. Jacobs, M. Janssen, M. Pasquinelli (eds.), *C’LICK ME: A Netporn Studies Reader*, Amsterdam 2007, 69–76: 70; Hennessy, *Profit and Pleasure*, 94–110.

¹⁰⁴ Preciado, *Testo Junkie*, 33.

¹⁰⁵ Gail Dines, “I Buy it for the Articles’: Playboy Magazine and the Sexualization of Consumerism”, in: Gail Dines, Jean M. Humes (eds.), *Gender, Race, and Class in Media: A Critical Reader*, Thousand Oaks 1995, 254–262; Preciado, *Testo Junkie*; Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality*.

¹⁰⁶ Видети: *Sex Toys Market Size, Share & Trends Analysis Report*, <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/sex-toys-market>.

¹⁰⁷ Иако их дефинитивно може садржати. Последњи одељак је ту како бисмо испратили пример, BDSM практиканти могу да конзумирају сексуалну робу попут посебне опреме, радионица за обуку итд.

сексуалног капитала је заснован на колективним класним схемама вредновања. Он одсликава растућу сексуализацију културе, односно чињеницу да је секс постао важан део нормалне производње културе. Сада одлазимо корак даље, сугеришући да је сексуални капитал постао део особито неолибералних „жудњи попут аутономије, поштовања и капацитета за самоизражавања“.¹⁰⁸ Ове ствари су директно повезане са запошљивошћу. Запошљивост представља скуп личних достигнућа, вештина и атрибута који могу да привуку послодавце на високо конкурентном тржишту запошљавања. Социолози рада су установили да су у новој економији приватна и јавна сфера ендемски замућене. Ово такође значи да се од радница и радника очекује да делују као бренд од једне жене или мушкарца. Тако раднице и радници више не продају само своју радну моћ, већ своје целокупно егзистенцијално биће из кога успевају да извуку економску вредност. Када Лина Данам (Dunham) користи своје сопствено тетовирано, наго тело како би играла свој алтер его Хану, замагљујући границу између биографије и уметности да би остварила глобални успех ТВ серијом *Девојке (Girls)*, она у ствари користи своје сексуално ја како би створила културни производ намењен хабитусу – истовремено сексуалном и професионалном – креативне класе.¹⁰⁹ Уопштеније говорећи, постаје све неопходније градити сопствени независни бренд како би се константно улагало у сопствену запошљивост.¹¹⁰ Раднице и радници покушавају да заузму бољу позицију у односу на послодавце у уговору о раду тако што усвајају не само бољи изглед већ и бољи став.¹¹¹ Овде претпостављамо да је једна „потпуно запошљива индивидуа“, с капацитетом да се прилагоди непредвидивој будућности, истовремено и потпуно сексуална.

Већ смо видели да сексуална привлачност и добар изглед могу да помогну женама не само у каријерама унутар индустрија лепоте, секса, гламура и моде.¹¹² Они су такође све више значајни и у редовним пословима.¹¹³ Ипак,

¹⁰⁸ Rosemary Crompton, “Class and Employment”, *Work, Employment and Society* 24: 1 (2010), 9–26: 21.

¹⁰⁹ Maria San Filippo, *Provocateurs and Provocations: Screening Sex in 21st Century Media*, Bloomington 2021, 171.172; Christopher Lloyd, “Sexual Perversity in New York?”, in: Meredith Nash, Imelda Whelehan (eds), *Reading Lena Dunham’s Girls*, Cham 2017, 197–207, https://doi.org/10.1007/978-3-319-52971-4_14; Rosalind Gill, “Afterword: *Girls*: Notes on Authenticity, Ambivalence and Imperfection”, *Ibid.*, 225–242, https://doi.org/10.1007/978-3-319-52971-4_16.

¹¹⁰ Jane Artess, Tristram Hooley, Robin Mellors-Bourne, “Employability: A Review of the Literature 2012 to 2016 – A Report for the Higher Education Academy”, 2017, <https://eric.ed.gov/?id=ED574372>; Ilana Gershon, *Down and Out in the New Economy: How People Find (or don’t find) Work Today*, Chicago 2017.

¹¹¹ Peter Bloom, “Fight for Your Alienation: The Fantasy of Employability and the Ironic Struggle for Self-Exploitation”, *Ephemera: Theory & Politics in Organizations* 13: 4 (2013), 785–807: 796.

¹¹² Ashley Mears, *Pricing Beauty: The Making of a Fashion Model*, Berkeley 2011; *id.*, *Very Important People*.

¹¹³ Scott Freng, David Webber, “Turning up the Heat on Online Teaching Evaluations: Does ‘Hotness’ Matter?”, *Teaching of Psychology* 36: 3 (2009), 189–193; Catherine Hakim, “Erotic Capital”, *European Sociological Review* 26: 5 (2010), 499–518; *id.*, “Erotic Capital, Sexual Pleasure, and Sexual Markets”, in: Osmo Kontula (ed.), *Pleasure and Health: Nordic Association for Clinical Sexology, Conference*

изван монетизације сексуалне привлачности на радном месту, како сексуална искуства могу бити од користи при запослењу? Можда звучи апсурдно да је могуће искористити искуствену димензију секса у сврху запослења. Напокон, секс је и даље веома приватна ствар. Штавише, од нас се очекује да увек поступамо професионално док смо на послу и да се никад не упуштамо у било какво сексуално задиркивање или узнемиравање. Каква је онда веза између приватне сфере сексуалног искуства и јавне сфере занимања? Каква то може да буде веза између сексуалности и запошљивости? Предлажемо тек четири могућа правца разумевања ове везе, које би све требало истражити емпиријски.

Прва и проста веза може да буде то што секс повећава самопоштовање, које даље повећава самопоуздање што коначно доводи до пројектовања компетентности. Дејна Каплан (Kaplan) је утврдила да сексуално искуство или вођење не тако нормативних сексуалних стилова живота донекле омогућава одређеним особама да имају поверење саме у себе и да акумулирају то осећање за каснију употребу.¹¹⁴ Друга веза може да буде то што сексуалност изражава неку форму доминације (нарочито код веза за једну ноћ, како Илуз тврди у *Крају љубави* [*The End of love*]). Треће, секс може да представља пут за исказивање друштвене компетенције, преко потребну вештину у услужној економији. С обзиром на то да сексуални сусрети захтевају одређену дозу баратања друштвеним вештинама, па чак и завођењем, ове вештине могу лако да буду пребачене у сферу рада. Коначно, добар секс води до већег задовољства на послу. Група истраживача која је проучавала ефекте (брачних) сексуалних односа на задовољство на послу утврдила је да „запослени доживљавају пораст расположења од 5% на послу сваког дана када су вече пре тога имали секс“.¹¹⁵ Они даље сугеришу:

запослени који траже напредовање у својим организацијама или који се ослањају на сопствени радни ангажман како би остваривали приходе (попут samozапослених особа или оних које раде по уговору) *треба нарочито да буду свесни важности њиховог сексуалног живота*. Чини се да упражњавање брачног секса ствара позитивне исходе у расположењу наредног дана.¹¹⁶

Уколико секс може доиста да доведе до позитивних ефеката наредног дана, можемо да закључимо да он помаже у остваривању прихода. Стога је разумно претпоставити да сексуална искуства могу да додају још један слој запошљивости радница и радника.

Претпостављајући да секс може да допринесе запошљивости, враћамо се на разлику коју смо установили раније (али која се донекле изгубила у нашој

proceedings, Helsinki 2012, 27–44, http://nacs.eu/data/nacs_final_sec_edit_web.pdf; Chris Warhurst, Dennis Nickson, “‘Who's Got the Look?’ Emotional, Aesthetic and Sexualized Labour in Interactive Services”, *Gender, Work and Organization* 16: 3 (2009), 385–404.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Keith Leavitt et al., “From the Bedroom to the Office: Workplace Spillover Effects of Sexual Activity at Home”, *Journal of Management* 45: 3 (2019), 1173–1192: 1185.

¹¹⁶ Ibid., 1186 (наше наглашавање).

расправи о различитим сексуалним капиталима) између *сексуалне привлачности* и *субјективног сексуалног искуства*. Као што смо видели у дискусији о трећој категорији, сексуална привлачност као сексуални капитал (трећа категорија) представља сексуалну моћ коју неки људи могу да имају у датој ситуацији. Проблем сексуалне привлачности као сексуалног капитала лежи у томе да она обично бледи временом, нарочито код жена.¹¹⁷ Ово се дешава зато што њихову економску и сексуалну вредност, углавном, конструишу мушкарци за мушкарце. Штавише, још увек постоје строге друштвене и професионалне казне за отворену комодификацију сексуалне привлачности, чак иако је добровољна.¹¹⁸ Сексуална *искуства*, с друге стране, јесу у основи интерно везана за сопство, дуготрајна и не посебно родно одређена. Док се сексуална искуства најчешће доживљавају у друштву других, последице ових искустава и односа везане су за нашу сексуалну субјективност и могу да се задрже у нашем памћењу. Није могуће порећи чињеницу да је разлика између објективних стварности и субјективних искустава чисто аналитичка. Ипак, тврдимо да „секси“ и „искуствено“ представљају две одвојене димензије сексуалног капитала. Правећи ову разлику, предлажемо да у неолибералном капитализму лична сексуална искуства, а не само привлачност, могу да побољшају запошљивост.

Сматрамо да у позно модерно доба секс може да буде капитализован не само у сексуалном и сексуализованом раду, и не само као избор потрошачког начина живота (друга и трећа категорија, по редоследу навођења). Можемо сагледати неолиберални сексуални капитал и као суму засебно акумулираних афективних стања везаних за секс која изазивају осећања самовредности и самоодлучности, нарочито оних која су повезана са предузимањем ризика, јединственошћу, самоостваривањем, креативношћу и амбициозношћу.¹¹⁹ Овај скуп афеката везаних за секс сличан је ономе што су Пјер Дардо (Dardot) и Кристијан Лавал (Laval) назвали „неолибералним апаратом ‘учинка/ужитка’“ који приморава неолибералне субјекте да се константно забављају, експериментишу и буду креативни.¹²⁰

У области секса, овај неолиберални апарат ‘учинка/ужитка’ углавном је посматран као родно питање, које се односи на сексуалну предузимљивост жена.¹²¹ Лик сексуално предузимљиве, оснажене (младе) „алфа“ жене свакако

¹¹⁷ Illouz, *The End of Love*.

¹¹⁸ Један извештај из *Њујорк Тајмса* је показао да су се током економске кризе 2020. године, проузроковане пандемијом КОВИД-19, отпуштене жене окренуле порталу *OnlyFans*. Једна од испитаница „брине да ће јој њено присуство на тој платформи отежати налажење традиционалних послова у будућности. ‘Ако тражите посао од 9 до 5, могуће је да вас неће запослити ако сазнају да имате налог на *OnlyFans*,’ рекла је. ‘Можда вас неће хтети ако знају да сте сексуална радница.’“ <https://www.nytimes.com/2021/01/13/business/onlyfans-pandemic-users.html>.

¹¹⁹ Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality*; id., “Sexual Liberation and the Creative Class in Israel”.

¹²⁰ Dardot/Laval, *The New Way of the World*, 312.

¹²¹ Zucker/Bay-Cheng, “Me First: The Relation between Neoliberal Beliefs and Sexual Attitudes“,

привлачи јавну машту. Овај јавни дискурс директно повезује сексуалну пре-дузимљивост са професионалним успехом. Погледајте ову рекламу за *Bumble*, апликацију за забављање која подстиче (хетеросексуалне) жене да „повуку први потез“, на пример:

Ако питате било коју жену на улици, она ће се сигурно присетити првог корака који је сама начинила. Не, не мислим на њене прве кораке када је проходила! Ми-слим, у ствари, на онај страшни тренутак, у четвртном разреду, када сте стајали пред својим другарима из одељења како бисте представили свој рад. Испрва сте били ужасно под стресом, тако да вам се чинило да ће мозак да вам прокључа. Ипак, учинили сте то, и бриљирали. Или можда у канцеларији, где сви остали добијају шансу да презентују нешто, а ви себе убеђујете да ипак нисте за то иако жарко желите да и ви нешто представите. Ипак одлучите да питате свог шефа и он пристаје, и ви то урадите и одувате и саме себе! Или као када се на састанку тако снажно трудите да га импресионирате, али чекате да ипак он вас пољуби први. Уколико он вас не пољуби, осећаћете се као да нисте успели. Али онда се деси тај тренутак када просто начините први корак и ви пољубите њега. Кажете себи: што да не!, то је оно што желим овог тренутка! Живот чине такви мали први кораци. Зато смо направили *Bumble*. Друштвену мрежу на којој жене имају моћ да начине први корак када се ради о љубави, послу и животу. Зато скините *Bumble* и начините свој први корак. *Bumble*, први корак је ваш.¹²²

Свакако, низ догађаја описаних у овом самопромотивном исечку води од професионалног до сексуалног успеха (а не обрнуто, како ми сугеришемо). Међутим, оба достигнућа се мере путем ризиковања и агилности коју неко поседује за ову игру. Секс тако може да поправи самопоуздање, али то нема скоро никакве везе са тиме како она изгледа. Оно што је важније јесте колико је она одважна. Тако се професионалне и сексуалне сфере практично преклапају овде и не могу бити одвојене једна од друге. У том смислу, *Bumble* сматра да је секс игралиште на којем се могу исказати оне прижељкиване неолибералне одлике попут „аутономије, поштовања и капацитета за самоизражавање“.¹²³ Реклама за *Bumble* је производ свог времена. Она одзвања неким веселим феминистичким позивима да се поврати сексуална привлачност и развију оснажене сексуалне субјективности. По овом начину мишљења, „сексуална привлачност јесте начин постојања, процес, а не својина“.¹²⁴

Парадоксално, ово феминистичко преусмерење онога што је „секси“ у област тога што ми називамо „сексуалним искуством“ савршено одговара нашем разумевању неолибералног сексуалног капитала. Парадоксално је зато што се ради тачно о тренутку када критичке феминистичке мислитељке покушавају да превазиђу парадигму сексуалне привлачности засноване на изгледу, што је

Sexuality Research and Social Policy (2020), 1–7.

¹²² Videti <https://www.haaretz.co.il/digital/podcast/PODCAST-1.9388997>.

¹²³ Crompton, “Class and Employment”, 21.

¹²⁴ Sheila Lintott, Sherri Irvin, “Sex Object and Sexy Subjects: A Feminist Reclamation of Sexiness”, in: Sherri Irvin (ed.), *Body Aesthetics*, Oxford 2016, 299–318: 310.

такође и моменат у којем овај егзистенцијални начин на који је „неко секси“ постаје економски користан.

Без обзира на сексуално оснажење типа *Bumble*, верујемо да способност исказивања сексуалне аутономије као и сексуалне креативности и експресивности и, штавише, извлачење користи из свега тога, није посебно одређено родом. У ствари, можда су класа и класни односи релевантнији од рода за овај облик сексуалног капитала. Стога је утицај сексуалних искустава и интеракција на будуће или тренутно запослење већ класно одређен. Различите студије устаљено показују да су сексуалне активности подељене по класама.¹²⁵ А то је управо оно што смо мислили када смо раније рекли да је *сексуални капитал* врста *утеловљеног* културног капитала (наша трећа категорија). Ипак, сада предлажемо нешто још радикалније: само *неки* субјекти могу да остваре економску добит преко својих сексуалних капацитета и искустава.

Многи физички способни људи не сусрећу се са правим препрекама при учествовању у сексуалним активностима. Упркос томе, чињеница да сви сексуални субјекти нису у стању да претворе своја искуства у предузетништво и вештине запошљивости јесте реалност. Овај пут је углавном резервисан за оне који поседују хабитус средње класе. Беверли Скегз дефинише хабитус средње класе као нешто што омогућава исказивање карактеристика „особе која је добра, занимљива, авантуристички настројена, предузима ризике. Бирање опасности, авантуре и ризика може да увећа личну вредност размене и брзину напредовања код средње класе“.¹²⁶ Оно што је овде уочљиво јесте значај личне уникатности за вредност размене на тржишту послова.¹²⁷

До сада смо указивали на то да се хабитус средње класе заснива на јединствености и ризиковању. Такође смо се држали тога да сексуални капитал може да повећа запошљивост. Али у чему је тачно веза између хабитуса средње класе и сексуалног капитала као запошљивости? Класни односи се репродукују кроз свакодневне интеракције – нарочито оне које се дешавају на послу. Традиционално говорећи, ауторитет средње класе и друштвене привилегије успостављене су и репродукују се унутар професионалног окружења.¹²⁸ Ипак, питање је шта то чини ауторитет средње класе данас, када мање субјеката средње класе има стабилне каријере и сигурне послове. Другим речима, са тако неизвесним запослењем, субјектима средње класе не преостаје практично ништа друго до сопственог урођеног афективног – а у нашем случају и сексуално побуђеног – капацитета да поврате свој ауторитет.

Иако постоји опширна литература о неолибералном субјекту као предузетници прекаријата, осуђеној да брине о сопственој запошљивости, нажалост

¹²⁵ Chang, *Brotopia*; Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, Clyde E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphia 1948; E. Sheff, C. Hammers, “The Privilege of Perversities: Race, Class and Education among Polyamorists and Kinksters”, *Psychology and Sexuality* 2: 3 (2011), 198–223.

¹²⁶ Beverley Skeggs, “The Making of Class and Gender through Visualizing Moral Subject Formation”, *Sociology* 39: 5 (2005), 965–982: 971.

¹²⁷ Videti takode i Hey, “The Contrasting Social Logics of Sociality and Survival”.

¹²⁸ Jacques Bidet, *Foucault with Marx*, London 2016, 138.

нема скоро никаквих емпиријских радова који заправо повезују сексуалност и професионално предузетништво у правцу који ми предлажемо. Већ се говорило о томе да је у садашњем капитализму рад еротизован као облик личне слободе и неутуђивости. „Страствени“ типови рада чак утичу и на сексуални рад, као што смо видели. Јединственост је сада режим производње, а лични идентитети су постали средства производње.¹²⁹ Пошто се више не перципирају као скривена срж истинског сопства, секс и сексуалност су данас такође објективизовани као производи стилова живота, као унапредиве вештине и технике, као модалитети личне комуникације, путеви ка добростању и докази креативности, искуства и исказиве јединствености. Ово је слично Даусетовој (Dowsett) тврдњи да

при стварању тржишта за тела у сексу (...), у производњи сопства кроз потрошњу технологије, у имању онлајн секса насамо или са другима, у рекламирању сопства које је јавно сексуално, све већа комодификација тела и секса, изван просте представе о добрима и услугама, показује да је Брајверманова (Braverman) претпоставка била тачна када се радило о капиталистичкој комодификацији и њеном жестоком нагону да шчепа што више може од живота. Али он у то време није био у могућности да у гестикулацији према „култури, доколици и породичном животу“ препозна текућу комодификацију секса, сексуалних чинова и искустава, сексуално активних тела, растуће тржиште за сексуална сопства, као и да ће нечија веома сексуална субјективност све више бити обликована логиком тржишних односа. Брејверман такође није могао да предвиди продуктивну страну овог процеса – продуктивну када се ради о ужитку, авантури, друштвености, иновацији, друштвеној промени, комуникацији и повезивању. (...) Управо је променљивост сопства на овим позицијама оно што је занимљиво: старе сигурности попуштају под креацијом и експлорацијом, а ово делује дисруптивно на сексуалност и родни поредак – данас стрејт, сутра би; данас садиста, сутра слабић. Бирајући то што јесмо, шта радимо и желимо сексуално, претварамо се у нови производ, понуђен и доступан за куповину, при чему наш ужитак заузврат расте. Комодификација је цена наше похотности, а сексуалност наставља да се шири као универзум – наша сопствена теорија Великог праска пожуде.¹³⁰

У овом подужем цитату Даусет сугерише да је идеја по којој нечији сексуални живот представља нечије унутрашње, кохерентно и фиксирано језгро попустила (иако не потпуно) под налетом перформативног разумевања секса и сексуалности као друштвено конструисаног, али ипак флуидног скупа идентификација. Иако се у потпуности слажемо са Даусетовом оценом да је сексуална сфера постала широко комодификована, до те мере да лична сексуална уживања, идентификације и искуства учествују у брендирању сопства као от-

¹²⁹ Lisa Adkins, Celia Lury, “The Labour of Identity: Performing Identities, Performing Economies”, *Economy and Society* 28: 4 (1999), 598–614; Lisa Adkins, “Sexuality and Economy: Historicisation vs Deconstruction”, *Australian Feminist Studies* 17: 37 (2002), 31–41; Hennessy, *Profit and Pleasure*; Clare Hemmings, “Affective Solidarity: Feminist Reflexivity and Political Transformation”, *Feminist Theory* 13: 2 (2012), 147–161.

¹³⁰ Gary W. Dowsett, “The Price of Pulchritude, the Cost of Concupiscence: How to Have Sex in Late Modernity”, *Culture, Health and Sexuality* 17: S1 (2014), 5–19: 12.

вореног, слободног и оснаженог, ипак постоји веома важна разлика у нашем и његовом приступу. Даусет не објашњава шта подразумева под тиме да се „претварамо у нови производ, понуђен и доступан за куповину, при чему наш ужитак заузврат расте“. Стога његова перцепција остаје везана за приступ сексуалног поља у којем се „повраћај“ посматра као више сексуалних односа и друштвених успеха у *том пољу*. Док би већина научница и научника који се баве сексуалношћу у први план ставила еманципаторску или трансгресивну потенцијалност коју намеће појава радикалних, донекле флуиднијих и мање бинарних сексуалних идентитета, ми разумемо екстремну самокомодификацију неких од ових идентитета као облик неолибералне радне снаге и предност везану за запошљивост (occupational advantage).¹³¹

За разлику од Даусетовог поимања сексуалног самобрендирања као нечега што остаје везано за међуиндивидуалну област о којој смо раније расправљали, Роузмари Хенеси (Hennessy) иде даље, у структурисанију област радног живота и организационог окружења коју је описао Жак Биде (Bidet).¹³² Она тврди да ненормативни сексуални идентитети тако постају, и то у све већој мери, средство које је претворено у специфичност знања и производње креативне економије. Нека радна места чак користе хомосексуалност својих радника као део својих програма „различитости“.¹³³ Међутим, ово није баш исто као тврдити – како ми то чинимо – да запошљивост средње класе данас можда зависи од ефеката везаних за сексуално самопоштовање.

Један перспективни правац истраживања из ког можемо да сазнамо како је неолиберални сексуални капитал повезан са запошљивошћу средње класе, а самим тиме и са широм класном структуром, јесте онај који се бави сексом на колецу. Неке недавне студије показују да и мушкарци и жене стратешки приступају својим сексуалним спајањима током основних студија (премда

¹³¹ До једне одређене тачке, наравно. Недавне студије показују да небинарни, родно-квир и други родно различити људи трпе многе облике социјалне дискриминације, у многим организационим окружењима. Нарочито на тржишту рада, све више доказа указује на то да на радним местима долази до пораста увођена политика „различитости“, трансродне особе се у просеку теже запошљавају, и даље постоје новчане казне за одређене сексуалне идентитете, а радне средине нису увек отворене за све, јер су неки људи под притиском да се прилагоде бинарним родним нормама (видети: Catherine J. Abe, Louise Oldridge, “Non-binary Gender Identities in Legislation, Employment Practices and HRM Research”, in: Stefanos Nachmias, Valerie Caven (eds.), *Inequality and Organizational Practice*, Vol. 1: *Work and Welfare*, Cham 2019, 89–114; Robin C. Ladwig, “Proposing the Safe and Brave Space for Organisational Environment: Including Trans* and Gender Diverse Employees in Institutional Gender Diversification”, *Gender in Management: An International Journal* (2021), doi.org/10.1108/GM-06-2020-0199; Danielle C. Lefebvre, José F. Domene, “Workplace Experiences of Transgender Individuals: A Scoping Review”, *Asia Pasific Career Development Journal* 3: 1 (2020), 2–30; Mario I. Suárez et al., “Cis-normativity At Work: Exploring Discrimination against US Trans Workers”, *Gender in Management: An International Journal* (2020), doi.org/10.1108/GM-06-2020-0201; Sean Waite, John Ecker, Lori E. Ross, “A Systematic Review and Thematic Synthesis of Canada’s LGBTQ2S+ Employment, Labour Market and Earnings Literature”, *PLOS ONE* 14:10 (2019), e0223372.

¹³² Hennessy, *Profit and Pleasure*; Bidet, *Foucault with Marx*.

¹³³ Adkins, “Sexuality and Economy”.

су жене изложене негативнијем утицају културе мувања од мушкараца¹³⁴). У својој студији о необавезном сексу на америчким универзитетима, Лора Хамилтон (Hamilton) и Елизабет Армстронг (Armstrong) откриле су да се за разлику од студената који потичу из нижих класа, студенти који припадају вишим класама нису одлучивали на дуготрајне везе.¹³⁵ Учесће жена из виших класа у култури мувања омогућило им је да се „забављају“, буду психички оснажене, и најважније од свега посвећене својим студијама и будућим каријерама, уместо да траће своју емоционалну енергију на мушкарце.

Изнеле смо став да секс, који се координише и доживљава у приватној сфери, може такође да буде користан у економској сфери, нарочито на нестабилном неолибералном тржишту рада.¹³⁶ На овај начин се сексуална сфера више не посматра као подређена сфери производње, већ као скоро потпуно стопљена с њом. Ова дефиниција је истовремено и економска и тиме слична Бурдијевој, али и неекономска, па тиме и различита.¹³⁷ У својој последњој анализи Бурдије је веровао да су сва поља и њихов специфичан капитал секундарни у односу на поље моћи. Економски капитал представља основу свих субјективних друштвених класификација и животних прилика, а сви неекономски капитали могу бити преведени у њега, али никад и обрнуто.¹³⁸ Међутим, овај облик капитала претпоставља да не постоји засебно сексуално поље.

Можемо да поставимо питање: У чему је разлика између нашег приступа сексуалном капиталу и начина на који Кетрин Хаким повезује сексуални и еротски капитал са тржиштем рада? Поштено говорећи, Хаким сугерише да

¹³⁴ Видети: Wade, “Doing Casual Sex”.

¹³⁵ Laura Hamilton, Elizabeth A. Armstrong, “Gendered Sexuality in Young Adulthood: Double Binds and Flawed Options”, *Gender and Society* 23: 5 (2009), 589–616.

¹³⁶ Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality*; Markella B. Rutherford, “The Social Value of Self-Esteem”, *Society* 48: 5 (2011), 407–412.

¹³⁷ Наша теорија истовремено дугује Бурдијевој теорији о капиталима специфичним за одређена поља, али се и удаљава од ње. За Бурдијеа није лако стећи облике капитала који су специфични за поља када малобројни држе монопол над компетенцијама које поседују јаки играчи у овим пољима. Тако акумулирани капитали могу коначно бити и од опште друштвене користи. Међутим, верујемо да усвајање Бурдијеовог приступа сексуалном капиталу више одговара објашњавању процеса доминације, легитимације и натурализације системских неједнакости. Док је за Бурдијеа кључан економски капитал, његов рад детаљно описује како и неекономски капитали повлаче симболичке границе између друштвених класа и, на тај начин, репродукују симболичку и стварну моћ доминантне класе. Другим речима, Бурдијеова теорија јесте теорија класне доминације. Бурдијеов шири пројекат има за циљ детаљно описивање механизма помоћу којих неекономске предности (капитал) репродукују класну структуру. Овај приступ је заснован на претпоставци да су економија и култура (узета у ширем смислу), или сфере продукције и репродукције, раздвојене (видети: Kaplan, *Recreational Sexuality, Food, New Age Spirituality*). Ипак, тешко је одржати ову претпоставку у доба позне модерности, чак и са критичке тачке гледишта. Овим се такође мења и значење сексуалног капитала.

¹³⁸ Видети такође и: Floya Anthias, “Hierarchies of Social Location, Class and Intersectionality: Towards a Translocational frame”, *International Sociology* 28: 1 (2013), 121–138: 122.

сексуални капитал укључује „енергију, еротску машту, разиграност“.¹³⁹ Ове компоненте су прилично сличне томе како ми дефинишемо неолиберални сексуални капитал. Али се њен рад углавном односи на сексуалну привлачност жена. За разлику од тог приступа, ми сматрамо да такву сексуалну привлачност могу да искористе и мушкарци, те да је могуће извући сексуални капитал и из сексуалних искустава и интеракција, а не само из „секси“ изгледа. Коначно, верујемо да власници сексуалног капитала не осмишљавају своје стратегије просто да би унапредили свој капитал или га уновчили на тржишту рада. Запошљиви сексуални капитал није утилитаран. Пре ће бити да мотивација за његово прикупљање или коришћење није намеравано понашање већ је реч о нечему што је устаљено кроз класне диспозиције.

са енглеског језика превео: Милош Тасић
стручна редакција: Милош Јовановић

Dana Kaplan
Eva Illouz

FORMS OF SEXUAL CAPITAL: THE FOUR CATEGORIES

Abstract: It is not nature that determines our ideas about sexuality, but society. Whereas it was religion that regulated sex in the past, today it is the economy. No wonder, then, that “sexual” or “erotic capital” has become a common metaphor in sociology, gender studies, sexology and even in everyday language to describe the motives and consequences of practices to increase sexual attractiveness, for example.

The authors defend the concept of sexual capital as an analytical category, but make it more complex and free it from gender clichés as well as from rationalist and identity-political short-cuts. They show that sexual capital can take different, historically conditioned forms, which at times also coexist. Their main focus is on the specifics of neoliberal sexuality, which is accompanied by its very own kind of sexual capital, which has long since been circulating not only in the sphere of private intimate relations, but in the entire sphere of capitalist reproduction. Sexual freedom embodies self-realization in modern western societies. Viewing it as capital allows to recognize the alienation of women’s sexual capacities in the economy. In late modernity, it is also the capacity, unequally distributed, of individuals to gain self-confidence. From this perspective, the question of class and gender hierarchies consequently appears in a new light.

Key Words: Sexuality, Sexual Capital, Capitalist Reproduction, Class and Gender Hierarchy, Neoliberalism

¹³⁹ Hakim, *Erotic Capital*, 22.